

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

**Методичні рекомендації щодо виконання
психологічних завдань під час проходження виробничих
(педагогічних) практик у 5-7 та 8-9 класах
загальноосвітніх навчальних закладів**

для здобувачів четвертого курсу
бакалаврського рівня вищої освіти
фізико-математичного факультету
спеціальності 014 Середня освіта,
предметних спеціальностей: 014.04 Середня освіта (Математика),
014.08 Середня освіта (Фізика), 014.09 Середня освіта (Інформатика)

Укладачі:
Лариса Бутузова
Світлана Дмитрієва

Житомир-2025

УДК 378.22:796:373.3:373.5

М 25

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №111 № від 30 травня 2025 р.)

Рецензенти:

Булгакова Олена – докторка психологічних наук, професорка, деканеса факультету дошкільної педагогіки та психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського», м. Одеса;

Миценко Данійл – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри психології та гуманітарних дисциплін Житомирської філії Київського інституту бізнесу і технологій, м. Житомир;

Гавриловська Ксенія – кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Методичні рекомендації щодо виконання психологічних завдань під час проходження виробничих (педагогічних) практик у 5-7 та 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів для здобувачів четвертого курсу бакалаврського рівня вищої освіти фізико-математичного факультету спеціальності 014 Середня освіта, предметних спеціальностей: 014.04 Середня освіта (Математика), 014.08 Середня освіта (Фізика), 014.09 Середня освіта (Інформатика) / Укладачі: Лариса Бутузова, Світлана Дмитрієва. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 90 с.

Методичні рекомендації розкривають ключові завдання, специфіку проходження та особливості організації психологічної складової виробничої (педагогічної) практики майбутніх вчителів фізики, математики, інформатики в закладах середньої освіти. Посібник містить матеріали для формування у здобувачів важливих психологічних компетенцій класних керівників та педагогів, допоміжні психодіагностичні інструменти задля виконання здобувачами професійно-орієнтованих завдань, в тому числі дослідницького, проблемного та творчого характеру.

Посібник рекомендовано здобувачам педагогічних спеціальностей, викладачам психолого-педагогічних дисциплін та іншим категоріям освітян.

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Загальні положення щодо організації та проходження виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) (психологічна компонента).....	5
Місце практики в професійній підготовці здобувача вищої освіти.....	5
Реалізація мети та завдань психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти).....	5
Компетенції та програмні результати.....	9
2. Психологічна компонента у проходженні виробничої (педагогічної) практики (у 5-7 класах) (7 семестр).....	22
Завдання до практики з психології (7 семестр).....	22
Вимоги до звіту з психології.....	23
Зразок оформлення звіту про результати психологічного дослідження....	24
Макет оформлення результатів психологічного дослідження, проведеного за методикою.....	25
3. Психологічна компонента у проходженні виробничої (педагогічної) практики (у 8-9 класах) (8 семестр).....	33
Завдання до практики з психології (8 семестр).....	33
Вимоги до звіту з психології.....	34
Зразок оформлення звіту про результати психологічного дослідження (у 8-9 класах).....	37
Макет оформлення результатів психологічного дослідження, проведеного за методикою.....	39
Критерії оцінювання виконання психологічної компоненти завдань практики здобувачем вищої освіти.....	44
Література.....	45
Додатки.....	49
Методики для проведення дослідження особистості учня, його емоційно-вольової, мотиваційної та пізнавальної сфер, індивідуально-типологічних особливостей.....	49
Схема психологічної характеристики учня.....	57
Методики для проведення дослідження міжособистісних стосунків та групової динаміки в учнівській групі.....	61
Схема психолого-педагогічної характеристики учнівського класу.....	84

ВСТУП

Сучасні запити суспільства та професійної освітньої діяльності істотно підіймають рівень вимог до здобувача вищої освіти в аспекті змісту та структури завдань, до самостійного вирішення яких майбутній фахівець має бути готовий. Проходження різних видів практики здобувачами вищої освіти на етапі первинної професіоналізації суттєво сприяє підготовці конкурентоздатних компетентних фахівців середньої освіти. Практика займає чільне місце у системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, регламентується навчальним планом та положенням про проведення практики студентів закладу вищої освіти [2] та є обов'язковим компонентом освітньо-професійних програм «Середня освіта (Математика)», «Середня освіта (Фізика)», «Середня освіта (Інформатика)». Вона тісно пов'язана з освітнім процесом, оскільки дозволяє здобувачам застосовувати набуті знання на практиці: виконувати різноманітні завдання, самостійно проводити навчальні заняття *в закладах загальної середньої освіти*, а також глибше усвідомити відповідальність і багатогранність майбутньої професійної діяльності в сфері інноваційних освітніх технологій.

Методичні рекомендації щодо реалізації психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики укладені на основі «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.1994 р., № 351, Положення про практику здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка (нова редакція) (від 31.05.2024р., №77), навчальних планів та освітньо-професійних програм «Середня освіта (Математика)», «Середня освіта (Фізика)», «Середня освіта (Інформатика)».

Метою посібника є допомога здобувачу бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта, предметних спеціальностей: 014.04 Середня освіта (Математика), 014.08 Середня освіта (Фізика), 014.09 Середня освіта (Інформатика) у виконанні психологічних вимог її проходження у закладах середньої освіти у 5-7 та 8-9 класах, запропоновано траєкторію та модель її організації. Він містить: мету і завдання практики, обґрунтування забезпечення формування професійних компетенцій та програмних результатів, методичний опис протоколу виконання її психологічної складової та вимоги до її проходження, критерії оцінювання, методичні вказівки щодо її проведення та оформлення звітної документації. Наведено методичні вказівки та рекомендації щодо доцільних варіантів організації та проведення психологічних досліджень під час проходження педагогічної практики здобувачами вищої освіти у закладах загальної середньої освіти, наведено зміст та протоколи завдань, схеми характеристик учня та учнівської групи.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ (В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ) (ПСИХОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА)

Місце практики в професійній підготовці здобувача вищої освіти

Виробнича (педагогічна) практика в закладах загальної середньої освіти є однією з важливих складових комплексу практичної підготовки і регламентується розробленими наскрізними програмами практик [15], [17], [19] та проводиться у двох семестрах на останньому (четвертому) курсі підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта, предметних спеціальностей: 014.04 Середня освіта (Математика), 014.08 Середня освіта (Фізика), 014.09 Середня освіта (Інформатика). Вона триває 10 тижнів та охоплює 450 годин (15 кредитів ЄКТС) активної практичної включеності здобувача у реалізацію завдань педагогічної діяльності закладу загальної середньої освіти:

- у 7 семестрі (у 5-7 класах) протягом чотирьох тижнів, що відповідає 180 годинам (6 кредитам).
- у 8 семестрі (у 1-4 класах) протягом шести тижнів, що відповідає 270 годинам (9 кредитам).

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ (В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ)

Реалізація мети та завдань психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика)

Загальною метою виробничої (педагогічної) практики є формування у студентів умінь творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання і практичні навички, набуті в процесі вивчення педагогічних дисциплін; сприяння оволодінню студентами сучасними формами і методами організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах; виховання в них інтересу до педагогічної роботи, формування потреб систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній педагогічній діяльності.

Психологічна компонента виробничої (педагогічної) практики в закладах загальної середньої освіти спрямована на реалізацію ряду її загальних *завдань* [17] :

- виховання професійно значущих якостей особистості педагога, потреби в педагогічній самоосвіті (врахування власної творчої індивідуальності, типологічних та індивідуальних особливостей, спрямованості студентів в плануванні та проведенні різних форм роботи);

- виховання стійкого інтересу та любові до професії (усвідомлення власної творчої індивідуальності);
- закріплення, поглиблення та збагачення психолого-педагогічних і спеціальних знань в процесі їх використання при вирішенні педагогічних завдань (оволодіння уміннями та навичками психодіагностичного дослідження особистості учня та її основних сфер, підготовка обґрунтованих психологічних характеристик здобувачів освіти, дослідження групових соціально-психологічних процесів та формулювання психолого-педагогічних рекомендацій щодо посилення ефективності роботи з колективом класу).
- формування і розвиток професійних умінь та навичок (формування компетенцій налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо);
- вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності (оволодіння інноваційними освітніми технологіями при роботі з дітьми різних вікових категорій, формування умінь та навичок психодіагностичної роботи з ними);
- ознайомлення з сучасним станом навчально-виховного процесу в освітніх закладах, передовим педагогічним досвідом (врахування індивідуально-психологічних особливостей та стану психічного благополуччя здобувачів загальної середньої освіти, аналіз заходів щодо попередження емоційного вигорання педагогів, ознайомлення зі специфікою комунікації з батьками здобувачів освіти);
- надання допомоги освітнім закладам у вирішенні завдань навчання та виховання дітей (формування компетенцій налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо);
- компетентності (формування компетенцій налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо).

Реалізація мети та завдань психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика)

Загальною метою виробничої (педагогічної) практики є формування у майбутніх учителів інформатики професійних умінь та навичок, готовності до подальшої професійної педагогічної діяльності.

Психологічна компонента виробничої (педагогічної) практики в закладах загальної середньої освіти спрямована на реалізацію ряду її

загальних *завдань* [19] :

- поглибити знання про специфіку функціонування закладу загальної середньої освіти, системи його управління та організації навчально-виховного процесу (підготовка обґрунтованих психологічних характеристик здобувачів освіти, планувати та проводити групові та загальноосвітні заходи у закладі загальної середньої освіти);
- ознайомитись з матеріально-технічною базою, з використанням новітніх науково-технічних розробок;
- вивчити питання організації навчального процесу з інформатики у 5-7 класах (оволодіння інноваційними освітніми технологіями при роботі з дітьми різних вікових категорій, формування умінь та навичок психодіагностичної роботи з ними);
- ознайомитись з учбово-методичною базою забезпечення навчального процесу (внесення даних щодо виконання завдань індивідуальної роботи здобувача освіти під час проходження практики);
- удосконалити педагогічні уміння планування та проведення уроків з інформатики, розвиток творчого ставлення до розв'язання навчально-педагогічних завдань (формування компетенцій налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо);
- вивчити та узагальнити передовий педагогічний досвід, використання інноваційних технологій освіти (врахування індивідуально-психологічних особливостей та стану психічного благополуччя здобувачів загальної середньої освіти, аналіз заходів щодо попередження емоційного вигорання педагогів, ознайомлення зі специфікою комунікації з батьками здобувачів освіти);
- поглибити та удосконалити уміння та навички здійснення позакласної виховної роботи з інформатики (розробка цифровізованих форм опитування, складання психологічної індивідуальної траєкторії особистісного зростання учнів різних вікових категорій).
- вивчити систему виховної роботи в закладі загальної середньої освіти (внесення даних щодо виконання завдань індивідуальної роботи здобувача освіти під час проходження практики).

Реалізація мети та завдань психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика)

Мета виробничої (педагогічної) практики – формування у майбутніх учителів фізики професійних умінь та навичок, готовності до подальшої професійної педагогічної діяльності.

Психологічна компонента виробничої (педагогічної) практики в закладах загальної середньої освіти спрямована на реалізацію ряду її

загальних *завдань* [15] :

- удосконалити знання про специфіку функціонування закладу загальної середньої освіти, системи його управління, організацію навчально-виховного процесу, ознайомитись з матеріально-технічною базою, з використанням новітніх науково-технічних розробок (підготовка обґрунтованих психологічних характеристик здобувачів освіти, участь у профорієнтаційних, здоров'язбережувальних, психоедукаційних та патріотичних заходах закладу загальної середньої освіти);
- ознайомитись з особливостями організації навчального процесу з фізики (внесення даних щодо виконання завдань індивідуальної роботи здобувача освіти під час проходження практики);
- удосконалити педагогічні уміння планування та проведення уроків з фізики, розвитку творчого розв'язання навчально-педагогічних завдань (оволодіння інноваційними освітніми технологіями при роботі з дітьми різних вікових категорій, формування умінь та навичок психодіагностичної роботи з ними);
- вивчити та узагальнити передовий педагогічний досвід, використання інноваційних технологій освіти (врахування індивідуально-психологічних особливостей та стану психічного благополуччя здобувачів загальної середньої освіти, аналіз заходів щодо попередження емоційного вигорання педагогів, ознайомлення зі специфікою комунікації з батьками здобувачів освіти);
- удосконалити практичні уміння та навички планування та здійснення виховної та позакласної роботи з фізики (внесення даних щодо виконання завдань індивідуальної роботи здобувача освіти під час проходження практики, ознайомлення з ефективним прийомом цифровізації планування педагогічної діяльності);
- вивчити сутність сучасних освітніх технологій і основні вимоги до їх впровадження у навчальний процес (формування компетенцій налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо);
- засвоїти зміст навчальної програми з фізики та принципи її побудови;
- вивчити сучасні вимоги до уроків фізики, структуру і типологію уроків, методику їх підготовки та проведення (врахування типологічних та індивідуальних особливостей, спрямованості студентів в плануванні та проведенні різних форм роботи);
- вивчити структуру і зміст планування учителем навчального процесу (оволодіння основами індивідуалізації та диференціації навчання, складання психологічної індивідуальної траєкторії інтелектуального розвитку учнів різних вікових категорій);
- удосконалити основні засоби навчання, методи, прийоми і нетрадиційні підходи в навчанні фізики (формування компетенцій

налагодження діалогу та пошуку індивідуального підходу до школярів з урахуванням даних психологічної діагностики, врахування гендерної специфіки навчання учнів, використання різних методів аналізу групових процесів тощо).

КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Компетенції та програмні результати зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика)

В період проходження практики здобувач вищої освіти має набути ряд *компетентностей*, серед яких:

ЗК1. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. Здатність забезпечувати навчання державною мовою.

ЗК3. Здатність спілкуватися іноземною мовою, комунікація за предметною спеціальністю.

ЗК4. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.

ЗК6. Здатність до міжособистісної взаємодії та роботи у команді у сфері професійної діяльності, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК7. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК8. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

СК 1. Здатність до застосування ефективних педагогічних методик й освітніх технологій для забезпечення та оцінки якості навчання математики у закладах середньої освіти, до формування в учнів ключових і предметних компетентностей з математики.

СК 2. Знання основних парадигм моделювання навчально-виховного процесу у закладах середньої освіти (суб'єкт-суб'єктна взаємодія), методів планування навчально-виховного процесу.

СК 3. Здатність до визначення психолого-педагогічних особливостей різних вікових груп (зокрема, з особливими освітніми потребами) та уміння налагодити спілкування з учнями, батьками, колегами.

СК 4. Здатність практично реалізувати навчальну програму з математики та системне подання навчального матеріалу.

СК 5. Здатність організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів з математики та демонструвати міжпредметні зв'язки.

СК 6. Здатність до аналізу математичних структур. Здатність застосовувати базові знання з різних розділів математики та ефективно використовувати математичні підходи.

СК 7. Здатність до кількісного мислення, розробки і дослідження математичних моделей явищ, процесів та систем, використання обчислювальних інструментів для чисельних і символьних розрахунків; здатність застосовувати спеціалізовані мови програмування та пакети прикладних програм.

СК 8. Здатність аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

СК 9. Здатність застосовувати математичні методи та конструювати алгоритми для різної цільової аудиторії та розв'язувати задачі практичного змісту.

- програмні результати навчання

Програмні результати	Методи навчання	Форми та методи оцінювання
ПР 1. Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування.	Метод мотивації учіння	Усна форма оцінювання. Доповідь, самоаналіз
ПР 2. Вирішувати завдання, що відповідають кваліфікації, застосовувати отримані знання для розв'язання педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань з урахуванням вікових та індивідуальних, соціально-психологічних особливостей учнівських колективів і конкретних педагогічних ситуацій.	Метод дослідницький	Усна форма оцінювання. Аналіз та вирішення педагогічних задач-проблем

ПР 3. Застосовувати знання з психології у певних видах діяльності. Аналізувати та прогнозувати поведінку учнів; застосовувати методики діагностики різних психологічних особливостей особистості відповідно до її віку; добирати методи корекції психологічних утворень.	Метод проблемних ситуацій	Усна форма оцінювання. Ділові ігри
ПР 4. Розробляти та застосовувати інноваційні методики навчання, вдосконалювати зміст освіти; модернізувати наявні форми і методики виховання.	Метод евристичний;	Комбінована форма оцінювання. Метод проектів
ПР 6. Знати основи педагогічної майстерності, володіти творчим підходом до організації професійної діяльності; саморегулювати власну поведінку, позиціонувати комплекс інтелектуальних та моральних якостей, інтелігентність.	Метод дослідницький	Комбінована форма оцінювання Виготовлення презентацій
ПР 7. Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в	Метод проблемних ситуацій	Комбінована форма оцінювання Метод проектів

Україні.		
ПР 8. Розуміти концепцію збереження і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя; володіти необхідним рівнем знань, вмінь та навичок з долікарської допомоги.	Метод проблемних ситуацій	Усна форма оцінювання. Доповідь, самоаналіз
ПР 11. Виконувати аналіз математичного твердження, використовувати стиль математичного мислення та логічні операції для утворення правильних фактів та формулювання висновків; володіти математичною культурою записів.	Метод інтерактивного навчання, проблемного викладання, метод моделювання, проектні методи, проблемно-пошукові, наочно-графічні, самостійна робота, методи контролю	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, модульна контрольна робота
ПР 12. Знати та використовувати базові поняття для розв'язання практичних та прикладних задач як у межах освітнього компонента, так і міждисциплінарного характеру.	Словесні методи (лекції, дискусії, співбесіди тощо). Наочний метод (ілюстрації, демонстрації тощо). Метод проблемного викладання, моделювання, проектні методи, проблемно-пошукові, наочно-графічні, самостійна робота.	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, модульна контрольна робота
ПР 13. Знати логічні основи побудови математичної теорії; розуміти предмет та володіти основними	Метод інтерактивного навчання, метод моделювання, проектні методи, проблемно-пошукові,	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне

поняттями, теоретичними основами, базовими методами класичних розділів математики.	наочно-графічні, самостійна робота, методи контролю	опрацювання, модульна контрольна робота
ПР 14. Розуміти загальні питання теоретичних і організаційних основ процесу навчання математики; знати й демонструвати методiku вивчення окремих розділів і тем шкільного курсу математики; досліджувати процес навчання математики з метою підвищення його ефективності та якості.	Словесні методи (лекції, дискусії, співбесіди тощо). Наочний метод (ілюстрації, демонстрації тощо).	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, модульна контрольна робота, залік
ПР 15. Уміти розв'язувати задачі різних рівнів складності шкільного курсу математики; демонструвати алгоритмічну культуру.	Технологія критичного мислення. Проектні методи, проблемно-пошукові, наочно-графічні, самостійна робота.	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, модульна контрольна робота, залік
ПР 17. Уміти опрацьовувати, аналізувати та систематизувати науково-методичну інформацію, дотримуватись кодексу академічної доброчесності для представлення результатів.	Технологія критичного мислення. Проектні методи, проблемно-пошукові, наочно-графічні, самостійна робота.	Усне опитування, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, модульна контрольна робота, залік
ПР 18. Розумітись на сучасних тенденціях науки та освіти, ураховувати та	Метод проблемних ситуацій	Комбінована форма оцінювання Метод проектів

впроваджувати здобути знання в навчальному процесі. орієнтуватись в актуальних дослідженнях для галузі природознавства та техніки		
---	--	--

Компетенції та програмні результати зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика)

В період проходження практики здобувач вищої освіти має набути ряд *компетентностей*, серед яких:

ІК. Здатність особи розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі освіти (предметна спеціальність фізика) або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів фізики і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

ЗК 3. Здатність навчатися та самонавчатися.

ЗК 4. Здатність бути критичним та самокритичним.

ЗК 5. Здатність до абстрактного та аналітичного мислення й генерування ідей (креативність).

ЗК 6. Здатність застосовувати знання на практиці.

ЗК 8. Здатність взаємодіяти з іншими людьми в конструктивному ключі, навіть при вирішенні складних питань.

ЗК 9. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК 1. Володіння уявленнями про фізику як науку і навчальний предмет, визначення її місця у сучасному світі і в системі наук.

СК 2. Володіння математичним апаратом фізики у межах, достатніх для вивчення предметів загальної та теоретичної фізики.

СК 3. Здатність здійснювати експериментальне дослідження фізичних об'єктів і на їх основі будувати математичні моделі, застосовувати сучасні інформаційні технології для розв'язання прикладних задач фізики.

СК 4. Здатність використовувати психолого-педагогічні закономірності організації навчально-виховного процесу, методологічні засади освітнього процесу навчання, загальні принципи побудови змісту освіти в школі,

теоретичні засади моделювання навчально-виховного процесу з урахуванням різних вікових груп та індивідуальних особливостей учнів базової середньої школи; концепції національного виховання; нові досягнення психолого-педагогічної науки і перспективного педагогічного досвіду з метою впровадження їх у практику роботи.

СК 5. Здатність використовувати систематизовані теоретичні й практичні знання з фізики та методики навчання фізики у вирішенні професійних завдань.

СК 6. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

СК 7. Здатність до організації та проведення шкільного фізичного експерименту із застосуванням всіх його видів в освітньому процесі з фізики.

СК 9. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

СК 10. Здатність до організації та проведення позакласної та позашкільної роботи з фізики в базовій середній школі та закладах позашкільної освіти учнівської молоді.

СК 11. Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації учнів до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

СК 12. Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду.

СК 13. Здатність до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

СК14. Здатність використовувати комплекс наукових знань з фізики та астрономії у поєднанні із необхідним математичним апаратом для пояснення явищ природи, розуміння сучасної природничо-наукової картини світу.

СК15. Здатність виокремлювати істотні ознаки основних одиниць навчального змісту курсу фізики: фізичного явища, величини, закону, фізичної теорії, фундаментального фізичного експерименту, фізичного приладу, технічного пристрою та моделі; обґрунтовано обирати та застосовувати методи й засоби навчання, відповідний дидактичний матеріал для їх пояснення.

Програмні результати навчання:

Програмні результати	Методи навчання	Форми та методи оцінювання
ПР 1. Відтворює основні концепції та принципи педагогіки і психології; враховує в освітньому процесі закономірності розвитку, вікові та інші індивідуальні особливості учнів.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод	залік

	інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	
ПР 2. Знає та розуміє принципи, сучасні методи, основні методичні прийоми, форми організації навчання фізиці в закладах середньої освіти, застосовує сучасні освітні технології для формування в учнів предметних компетентностей.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік
ПР 3. Оперує базовими категоріями та поняттями спеціальності.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік
ПР 4. Вміє проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище, організовує ефективну співпрацю з учнями та їх батьками	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік
ПР 8. Володіє методикою проведення сучасного фізичного експерименту, застосовує всі його види в освітньому процесі.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод	залік

	інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	
ПР 10. Знає та розуміє зміст і особливості різних видів позакласної та позашкільної роботи з фізики, володіє сучасними методами й технологіями їх організації та проведення.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік
ПР 14. Аналізує власну педагогічну діяльність та її результати, здійснює об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік
ПР 17. Виявляє навички роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснює необхідність забезпечення рівних можливостей у професійній діяльності.	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладання, евристичний метод, дослідницький метод, метод інтерактивного навчання, метод моделювання, метод контролю.	залік

Компетенції та програмні результати зі спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика)

В період проходження практики здобувач вищої освіти має набути ряд *компетентностей*, серед яких:

ЗК2. Здатність навчатися та самонавчатися.

ЗК3. Здатність до усного та письмового спілкування рідною мовою.

ЗК5. Здатність знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел.

ЗК6. Здатність застосовувати знання на практиці.

ЗК8. Знання і розуміння предметної області та розуміння професії.

ЗК9. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки та технологій, використовуючи різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК1. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків, відповідно до вимог стандарту базової середньої освіти.

СК2. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів.

СК3. Здатність здійснювати об'єктивний контроль та оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

СК4. Здатність до пошуку ефективних шляхів пробудження внутрішніх мотивів дитини до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання).

СК5. Забезпечення охорони життя і здоров'я учнів (у тому числі з особливими потребами), їхньої рухової активності в освітньому процесі та позаурочній діяльності.

СК6. Здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури.

СК9. Здатність використовувати програмні засоби загального та спеціального призначення для розв'язання прикладних задач з інформатики

СК11. Здатність розв'язувати задачі шкільного курсу інформатики різного рівня складності та формувати відповідні вміння в учнів.

СК12. Здатність добирати та використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та в позакласній роботі, аналізувати й оцінювати доцільність й ефективність їх застосування.

СК15. Здатність приймати участь в створенні, підтримці і розвитку освітніх порталів, дистанційних курсів і організації дистанційного навчання з використанням систем підтримки дистанційного навчання.

СК17. Здатність цифрового подання та обробки графічної, звукової та відео інформації, основ комп'ютерної графіки, проектування динамічних графічних об'єктів для програмних систем.

СК18. Здатність ефективно застосовувати базові методики викладання інформатики, розробляти навчально-методичні матеріали, працювати з навчальними програмами.

Програмні результати:

Програмні результати	Методи навчання	Форми та методи оцінювання
ПР 1. Цінує різноманіття та мультикультурність, керується в діяльності сучасними етичними нормами, принципами толерантності, діалогу і співробітництва, організовує безпечне освітнє середовище для учнів.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 6. Знає та розуміє принципи, сучасні методи, основні методичні прийоми, форми організації навчання інформатики в закладах освіти, добирає й упроваджує сучасні освітні технології.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 11. Застосовує свої знання та уміння для планування, проектування, конструювання, організації й аналізу педагогічної діяльності та навчально-виховної діяльності учнів, керування нею й оцінювання її результатів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 12. Уміє реалізувати алгоритми розв'язання задач мовами програмування, вибирати й застосовувати інформаційно-комунікаційні технології; уміє розв'язувати задачі шкільного курсу інформатики різного рівня складності.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 15. Аналізує та здатний розкривати дидактичний	Методи оволодіння знаннями; метод	Оцінювання виконання

потенціал електронних засобів навчання.	аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 17. Обґрунтовує необхідність та уміє використовувати апаратне та програмне забезпечення для налагодження та адміністрування локальної мережі, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології на уроках і в позакласній роботі.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 19. Розробляє навчально-методичне забезпечення із курсу інформатики та уміє організовувати діяльність учнів на уроках із дотриманням правил і рекомендацій щодо здоров'язбереження школярів.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.
ПР 20. Створює необхідний сприятливий психологічний клімат для роботи учнів під час вивчення предмету інформатика та уміє для цього встановлювати соціально-психологічний комунікативний контакт, індивідуально орієнтовану взаємодію, що забезпечує творчий характер процесу навчання і високий рівень засвоєння навчального матеріалу.	Методи оволодіння знаннями; метод аналізу й синтезу; метод порівняння; метод узагальнення; методи конкретизації.	Оцінювання виконання ситуаційних завдань, комплексів індивідуальних завдань; захист практики; підсумкове оцінювання.

В ході практики зміст діяльності здобувачів вищої освіти має бути максимально наближений до реальної педагогічної діяльності вчителя відповідної спеціальності.

Практика розпочинається з настановчої конференції в університеті, на

якій здобувачі знайомляться з основним змістом виробничої (педагогічної) практики та організаційними моментами проходження практики, специфікою виконання завдань під час неї та необхідною звітною документацією.

У перші дні практики проводяться зустрічі з адміністрацією і педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти, здобувачі освіти закріплюються за певними групами відповідно до своєї спеціальності. Студенти знайомляться з організацією та специфікою навчального процесу закладу загальної середньої освіти, класними керівниками, учнівськими колективами.

З початку проходження практики важливо ретельно спланувати індивідуальну траєкторію виконання завдань практики під час її проходження (індивідуальний графік виконання завдань практики). Під час практики студенти повинні закріпити навички проведення психологічного дослідження та організації групової роботи серед здобувачів закладу загальної середньої освіти. Психологічне дослідження може бути проведено під час перерв, спланованого виховного заходу або як частини заняття (узгоджується індивідуально). Запропоновані психологічні завдання спрямовані на узагальнення знань із загальної психології, вдосконалення дослідницьких та діагностичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти, вироблення у них вміння використовувати надійний та валідний психологічний інструментарій, коректно інтерпретувати отримані дані.

Виробничу (педагогічну) практику майбутні фахівці проходять **у сьомому та восьмому** навчальних семестрах у закладах загальної середньої освіти:

- ✓ **у 7 семестрі** здобувачі вищої освіти під час виконання завдань з психології створюють сприятливі умови для розвитку особистості учнів закріплених класів, проводячи спеціальне психодіагностичне дослідження їх емоційно-вольової, потребово-мотиваційної та пізнавальної сфер особистості, індивідуально-типологічних особливостей, отримуючи уміння та навички складання психологічної характеристики школяра;
- ✓ **у 8 семестрі** фокус психологічного дослідження спрямовується на дослідження **психологічних особливостей групових процесів**, виявлення проблемних моментів (конфлікти, адаптація, диференціація, булінг тощо) та посилення конструктивної екологічної взаємодії в системі «учні-учні», «учні-вчителі».

Примітка: в особливих умовах дистанційного навчання через надзвичайні ситуації (карантин, обмеження воєнного стану, перебування за кордоном тощо) - індивідуальна та/чи дистанційна робота з учнем/ями, їх батьками, класним керівником по збору психодіагностичних даних (розробити онлайн форми для збору інформації згідно завдань методик дослідження) та складання психологічної характеристики здобувача загальної середньої освіти (додаток В).

2. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА У ПРОХОДЖЕННІ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ (У 5-7 КЛАСАХ) (7 СЕМЕСТР)

Завдання до практики з психології (7 семестр)

Психологічна складова виробничої (педагогічної) практики у 5-7 класах ЗОШ спрямована на **вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів середніх класів** закладів загальної середньої освіти, за якими будуть закріплені студенти під час проходження виробничої (педагогічної) практики. Виконання запропонованих завдань сприяє формуванню вміння аналізувати поведінку учня, розуміти стан та психологічні особливості особистості, правильно їх оцінювати, скласти характеристику особистості з метою індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Для якісного виконання завдання з психології студентам необхідно докладно ознайомитись з кожною методикою, підготувати необхідну кількість роздаткового матеріалу. Бажано було б самостійно опрацювати запропоновані методики, щоб зорієнтуватися в часі проведення дослідження з її допомогою та зрозуміти процедуру проведення.

Запропоновані психологічні завдання спрямовані на узагальнення знань із загальної, вікової психології, вдосконалення дослідницьких та діагностичних умінь і навичок студентів-практикантів, вироблення у них вміння використовувати надійний та валідний психологічний інструментарій, коректно інтерпретувати отримані дані.

Кожен здобувач освіти під час виробничої (педагогічної) практики у 5-7 класах ЗОШ має **виконати такі завдання**:

1) Вивчити пізнавальні та особистісні прояви, індивідуально-типологічні особливості учнів класу, за яким закріплений студент (в дослідженні мають взяти участь **усі учні класу**, за яким закріплений студент під час практики), **за допомогою 4 запропонованих методик** (їх опис подано у додатку А).

2) Сформулювати розгорнуті обґрунтовані **загальні висновки** про індивідуальні, вікові та типологічні особливості учнів класу на основі узагальненого якісного та кількісного аналізу результатів психологічного дослідження, охарактеризувати виявлені тенденції у класному колективі, надати обґрунтовані психологічні **рекомендації** щодо подальшої роботи зі школярами цього класу.

3) Скласти **психологічну характеристику 1 учня класу** (на вибір студента чи за рекомендацією класного керівника) (схему наведено у додатку Б). Психологічна характеристика подається у звіті разом з додатком, що містить його відповіді на запропоновані методики дослідження, **висновки та рекомендації**.

Психологічна характеристика є комплексною, вона охоплює всі сторони особистості досліджуваного. Для її написання студент повинен з перших же днів практики визначитися з особою досліджуваного учня, вести спостереження за ним як під час уроків, так і під час перерв, виховних заходів. Бажано провести бесіди не тільки із самим школярем, а й з

однокласниками, класним керівником, педагогами, батьками. Студент має дізнатися як про загальні дані (прізвище ім'я по батькові, фізичний розвиток, його сім'ю, стан здоров'я тощо), так і про особистісні та індивідуальні характеристики учня (риса темпераменту, характеру, самооцінку, рівень домагань, переконання, ідеали, мрії, інтереси, захоплення, настрої, прояви тривоги, поведінку на уроках, ставлення до праці, спорту, трудові навички та вміння, дозвілля, друзів, статус у групі).

Оформляти характеристику потрібно у вигляді розгорнутих відповідей, проте без переліку пунктів плану, акцентуючи увагу на підтвердженні власних висновків конкретними фактами з життя досліджуваного школяра, особливо звернути увагу на висновки і конкретні та реалістичні рекомендації щодо подальшого розвитку дитини.

Після завершення практики студент повинен здати своєму керівнику з психології на **кафедру психології, логопедії та інклюзивної освіти** (803 аудиторія, 4 корпус) звіт за результатами проведеного дослідження з повним відображенням змісту психологічних досліджень, бланками респондентів (або результатами дистанційного опитування, наприклад, результати заповнених гугл-форм) та психологічну характеристику учня. Обов'язковим при подачі електронного звіту є додавання до результатів за кожною методикою фото відповідей школяра, зафіксованих у відповідних бланках студентом, які є наочним підтвердженням достовірності проведеного практикантом емпіричного дослідження.

Матеріали психологічних досліджень оформляються на стандартних аркушах паперу формату А-4, скріплюються або розміщуються в окремій папці (файлі). Бланки відповідей учнів або узагальнені в таблиці результати (сформовані за даними гугл-форм) обов'язково докладаються до звіту.

Вимоги до звіту з психології

Звіт із психологічної компоненти виробничої (педагогічної) практики обов'язково повинен містити:

1. Опис проведення та **результатів дослідження** учнів усього класу за кожною із **4 методик** (їх якісний та кількісний аналіз), змістовну інтерпретацію отриманих результатів та сформульовані по кожній методиці розгорнуті висновки. Розгорнуті обґрунтовані загальні **висновки та рекомендації** мають відображати ключові особистісні та індивідуально-типологічні прояви учнів класу (самооцінку, рівень домагань, мотивацію досягнення, рівень тривожності, ставлення до спорту, активність, настрої, темперамент та риси характеру), зроблені на основі узагальненого якісного та кількісного аналізу результатів проведених психодіагностичних досліджень.

2. Розгорнуту **психологічну характеристику учня**, підкріплену результатами проведеного в класі дослідження, власних спостережень, бесід та експертними оцінками педагогів, класного керівника, психолога ЗОШ.

Результати проведених у класі досліджень обов'язково мають знайти відображення у психологічній характеристиці школяра.

Звіт має бути виконаний відповідно до вимог українського правопису (з дотриманням граматичних та пунктуаційних вимог) та оформлений згідно з вимогами до студентських наукових робіт.

Зразок оформлення звіту про результати психологічного дослідження

Титульний аркуш

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Фізико-математичний факультет

ЗВІТ

з виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) (5-7 класи)

(7 семестр)

за результатами проведеного психологічного дослідження

студента 43Бд-СОінф групи

фізико-математичного факультету

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

Петренка Павла Івановича

Керівники із психології: кандидатка психологічних наук,

доцентка **Дмитрієва С.М.**

Житомир - 2025

сторінка 2

Інформація про проходження виробничої (педагогічної) практики

Місце проходження практики:

Термін перебування на базі практики:

Клас:

Вибірка: (вікова група та кількість респондентів, охоплених психологічним дослідженням)

Етапи проведення психологічного дослідження, види робіт та використані методи (методики дослідження):

сторінка 3 і далі

Опис результатів проведеного психологічного дослідження

(детальний опис рекомендованих методик для дослідження в 5-7 класах наведено у додатку А)

Оформлення психодіагностичного інструментарію передбачає опис залучених під час емпіричного дослідження методик із дотриманням такої їх структури:

Методика №1

Назва

Мета дослідження:

Необхідний матеріал:

Хід проведення дослідження

...

Обробка та аналіз результатів

...

Висновки та рекомендації:

**Макет оформлення результатів психологічного дослідження,
проведеного за методикою**

Результати дослідження за методикою №1.

Мотивація успіху і уникнення невдачі

Мета: виявлення домінуючої у школяра мотивації особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, ручка, реєстраційний бланк відповідей.

Інструкція: Якщо ви погоджуєтеся із твердженням, то ставите «так» (+) навпроти відповідного номера твердження на реєстраційному бланку відповідей, якщо не погоджуєтеся — «ні» (-).

Опитувальник

1. Включаючись у роботу, сподіваюся на успіх.
2. У роботі виявляю активність.
3. Схильний до вияву ініціативи.
4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся, по змозі, знайти причини відмови від них.
5. Часто обираю крайності: або надзвичайно легкі завдання, або дуже важкі.
6. Наштовхуючись на перешкоди, не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. При чергуванні успіхів та невдач схильний до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. При виконанні важких завдань за дефіциту часу результативність моєї діяльності погіршується.
10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на перспективу.
12. Я ризикую, але з розумом.
13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо за відсутності зовнішнього контролю.
14. Надаю перевагу середнім за важкістю або дещо завищеним, але досяжним завданням.

15. Зазнавши невдачі при виконанні завдання, відчуваю, що його привабливість для мене знижується.

16. При чергуванні успіхів і невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.

17. Надаю перевагу плануванню майбутнього лише на найближчий час.

18. За відчутного дефіциту часу результативність моєї праці поліпшується, навіть якщо завдання дуже складне.

19. У разі невдачі не відмовляюся від мети.

20. Якщо я сам обрав для себе завдання, то у разі невдачі його привабливість тільки зростає.

Обробка результатів: по одному балу запишіть за відповіді «так» на твердження 1 - 3, 6, 8, 10 - 12, 14, 16, 18 - 20 і за відповіді «ні» на 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Порахуйте загальну кількість балів.

Висновки: отриманий результат у діапазоні від 1 до 7 балів засвідчує мотивацію на невдачу (уникнення невдачі); від 14 до 20 - мотивацію на успіх (сподівання на успіх); від 8 до 13 - мотиваційний полюс не виражений. При цьому 8 - 9 балів свідчить, що мотивація близька до уникання невдачі, 12 - 13 балів - до прагнення успіху.

Хід проведення

Дослідження проводилось 9.10.2024 р., у 7-Б класі, за яким я закріплений як практикант, ліцею... Під час інструктажу, мотивації та заповненні всіма учнями класу бланків відповідей опитувальника були присутні я (практикант/ка) та класний керівник, які стежили за коректністю виконання завдання та, за необхідності, давали відповіді на виникаючі питання. Мотивація учасників опитування забезпечувалась поясненням учням того, що їм зараз запропонують виконати цікаве завдання. Для цього їм потрібно буде виразити свою згоду (чи незгоду) із твердженнями опитувальника і поставити відповідну позначку на реєстраційному бланку для відповідей.

Дослідження проводилося з усім класом одночасно.

Інструкція: «Якщо ви погоджуєтесь із твердженням, то ставите «так» (+) навпроти відповідного номера твердження на реєстраційному бланку відповідей, якщо не погоджуєтесь — «ні» (-)».

Обробка та аналіз результатів

У процесі дослідження ми враховували, як учні класу виконують завдання: коливаються, роздумують.

Наведемо розгорнуту інтерпретацію результатів та рекомендації для кожного школяра, після чого узагальнимо результати та проведемо аналіз виявлених тенденцій. Враховуючи використання особистісного опитувальника для отримання психологічної інформації про мотивацію особистості дітей, ми повинні дотримуватись правил проведення даного виду психодіагностичного інструментарію.

Обробка результатів дослідження передбачає кількісний аналіз індивідуальних результатів кожного учня класу.

Отримані підсумкові дані було занесено у спеціально створену таблицю.

Таблиця 1

Результати дослідження учнів 7-Б класу за методикою №1

Ім'я (код) вихованця	Загальний кількісний бал учня	Висновок про мотивацію особистості
1.Софія К.	6 балів	Мотивація на невдачу (уникнення невдачі)
1. Павло М.	12 балів	Мотивація успіху
2. Наталя Н.	9 балів	Мотивація близька до уникання невдачі
4...		
21.		

У зведеній таблиці наводяться результати всіх учнів класу. У нашому класі 21 учень брав участь у дослідженні, тому у таблиці повинні бути показники всіх 21 учня класу). Підраховується кількість учнів (у відсотковому відношенні), які показали кожний вид мотивації, визначається домінуюча тенденція результатів, тобто який вид мотивації показав найбільший відсоток учнів.

Як видно з таблиці 1, в досліджуваному класі переважає тенденція до мотивації уникнення невдачі....Я можу пояснити це тим, що....

Після аналізу результатів всього класу, можна зробити такі **висновки**:

В групі виявлено тенденцію до переважання у дітей....мотивації (%).

Це проявляється під час занять у тому, що...

Рекомендації: надають рекомендації вчителю фізики (математики, інформатики) індивідуально по кожному учневі та для їх врахування у груповій динаміці класу.

За подібним макетом описуються результати дослідження, проведеного за усіма чотирма методиками.

ЗРАЗОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Загальні дані

Аліна Д. народилася 1 травня 2010 року, навчається у 7-Б класі ліцею №... Достатньо розвинена фізично, суттєвих проблем зі здоров'ям немає. Сім'я із середнім достатком, є все необхідне для плідної навчальної, виховної і творчої діяльності, первинні потреби задоволені. У Аліни вітчим, але він до неї ставиться добре, як до дочки. Справжній батько не визнає дівчинку своєю

донькою, тому Аліна з ним не спілкується. Стосунки з мамою – довірливі і дружні. Аліна все розповідає матері і радиться, якщо потрібно. У Аліни немає ні сестер, ні братів, тому вся увага приділяється їй. Хоча батьки зайняті роботою, вони щодня цікавляться, як у неї пройшов день, які успіхи та невдачі. Вони не байдужі до долі дівчинки. У неї є двоюрідний брат, з яким вона дуже дружна, вони багато спілкуються, проводять разом вільний час. Батьки ніколи не били дівчинку, навіть за провини. Всі складні виховні моменти закінчуються “читанням моралі”. На мою думку, основна лінія виховання правильна, бажаним було б те, щоб батьки краще стежили за дотриманням нею режиму дня, намагались краще зрозуміти її вчинки і звертали увагу на час її взаємодії з гаджетами, обговорювали контент, який переглядає дівчинка.

Особистість учня

У Аліни яскраво виражені такі позитивні якості, як акуратність, організованість, самостійність, повага до старших, доброта, чуйність, уважність, цілеспрямованість, чесність, порядність, вихованість. Вона достатньо наполеглива під час уроків. Своїми негативними рисами Аліна вважає впертість, говірливість, грубість, лінь, неслухняність. Але спостерігаючи за нею, я лише відмітила говірливість, особливо під час спілкування на перервах, а також впертість, особливо в доведенні своєї думки, і часом лінь. Аліна іноді під час підвищеного хвилювання гризе нігті, що може бути свідченням її переживання щодо складності поставлених до неї вимог. З результатів спостережень за ученицею видно, що самооцінка Аліни адекватна, але при інших іноді може демонструвати завищену самооцінку. Однією з причин елементів завищеної самооцінки є те, що Аліні дуже часто говорять про її практичні якості та досягнення. Вона має чітко визначені цілі, яких поступово досягає. А недосяжні цілі навіть не розглядає. Аналіз результатів дослідження типологічних особливостей особистості за методикою №3 показав, що школярка є типовим екстравертом. Аліна проявляє риси змішаного типу темпераменту, що поєднує риси сангвініка і холерика. В емоційній сфері в неї проявляються більше риси сангвініка: швидко сходиться з людьми, багато спілкується, має в основному веселий настрій. Але у виконанні якоїсь справи проявляє риси холерика: нетерпляча, часом не доводить справу до кінця, лише коли їй цікаво, має тривалу працездатність та стійку витримку. Різких рухів не має, але й сказати, що повільно рухається, не можна. Переважаючий настрій веселий, але іноді їй буває сумно. Настрій в основному стійкий, а якщо змінюється, то переважно через самопочуття, оцінок. На людях вона намагається бути веселою, життєрадісною, з близькими і друзями відчуває себе спокійніше і може показати свої почуття.

Цікавиться Аліна багато чим. Основні інтереси: музика, кіно, книжки, життя відомих спортсменів, комп'ютери, англійська мова, журнали, малювання, вишиває і робить аплікації. Ці інтереси досить стійкі, але схильна захоплюватись і іншим. Буває, що інтереси швидко минають. Аліна

любить читати. Читає переважно розважальну літературу. За її словами, вона полюбляє читати Любить дивитися відео у тік-тоці про тварин.

Аліна ще не дуже чітко визначила свої переконання і не чітко розуміє, що це таке. Але коли я її запитала про її переконання і пояснила, що це таке, то Аліна відповіла, що ніколи не буде спілкуватися з меншими за себе, бо це їй нецікаво. Цінує в житті своїх рідних і близьких. Мріє про хорошу долю, мріє стати поважною людиною. Але першочергові мрії – це закінчити добре школу і стати перекладачкою. Для неї ідеалом є відомі актори. Аналіз результатів дослідження рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей особистості за методикою № показав, що школярка має високий рівень комунікативних здібностей і середній рівень – організаторських. Проявляє здібності до малювання, артистичні, брала участь у роботі драмгуртка, у художній самодіяльності – танцює у школі, виступає в шкільних концертах, систематично бере участь у спортивних святах та виступах.

Аліна самовихованням не займається. Поведінка у неї спокійна, стримана. Завжди виконує вимоги дорослих, майже завжди охоче. Порушення дисципліни проявляється в тому, що розмовляє під час уроків.

Особистість учня в колективі

7-Б клас, до складу якого входить Аліна, характеризується низькою згуртованістю. Більшість дітей не комунікують між собою. Група має кількох лідерів, які між собою конфліктують. Вихованість колективу на низькому рівні і це є причиною порушення дисципліни, галасу під час уроків. На запитання: «Які традиції у вашій групі?» підлітки відповіли, що це святкування перемог у змаганнях на спортивних святах. Стійких традицій не було помічено.

Становище Аліни в групі – популярна, це проявляється в тому, що багато учнів обрали її, коли виграють поїздку, а також в дружньому ставленні до неї, в спілкуванні, в запрошеннях на свята та інше. Аліна користується авторитетом у однокласників. Вони прислуховуються до її зауважень, пропозицій, порад. Вона ставиться до однокласників з любов'ю, рахується з думкою колективу, якщо треба. До критичних зауважень ставиться хворобливо, але свої почуття намагається не проявляти. Якщо Аліна не згодна з рішеннями однокласників, то вона намагається їх переконати, довести правильність своєї думки, іноді доходить до конфліктів.

Конфліктів з класним керівником, педагогами майже не буває, але якщо й бувають, то причиною цього є несправедлива оцінка. Рідко бувають конфлікти з однокласниками, в основному через те, що Аліна намагається відстояти свою думку. Серйозних конфліктів з батьками не спостерігалось, а в основному побутові, які легко розв'язуються. З вчителем фізкультури конфлікти долаються так: Аліна визнає зауваження, оцінку або доводить, що вона не погоджується. Іноді вчитель математики дозволяє Аліні аргументувати своє невдоволення. Аліна відхідлива у сварках, тому посварившись з однокласниками, дуже швидко забуває все і спілкується як

нічого і не було. Як видно із бесід з Аліною та спостережень за нею, справжніх друзів Аліна ще не має. Але в класі товаришує з Андрієм Л. і Максимом П., тому що вони «прикольні», а також з Анею Т., Людою Г., Оксаною О., Ірою Б. Аліна своїм статусом в групі задоволена і змінити його не хотіла б. Аліна має громадські доручення в класі. У Аліни добре розвинене почуття відповідальності та обов'язку. До класного керівника, педагогів ставиться з повагою, цінує їх працю, професійні навички, але не до всіх. Намагається з ними не конфліктувати.

Учіння

В школі Аліна в основному навчається на достатньому рівні. Подобаються уроки української мови та заняття з фізичної культури. Аліна має досить широкий кругозір, розвинена, але в цьому плані використані не всі можливості, має гарні задатки до навчання, рівень розумового розвитку середній. Мовлення спокійне, але коли Аліна починає розповідати щось цікаве для неї, то мовлення стає емоційне, образне. Аліна має великий словниковий запас, вміє висловити свою думку, з нею приємно і цікаво розмовляти. Має схильність до англійської мови та спортивні задатки. Оцінку сприймає як визначник рівня знань, вислуховує зауваження і похвали вчителів і батьків спокійно, але не завжди, може піти на конфлікт, якщо з чимось не згодна. Аналіз результатів дослідження мотивації особистості за методикою №1 показав, що школярка має виражену мотивацію успіху, тобто прагне досягти високого результату. Основним мотивом учбової діяльності є інтерес до предмету та можливість тримати схвалення. Уроки виконує акуратно і регулярно.

Особливості уваги: ступінь розвитку довільної уваги – середній, вміє концентрувати, розподіляти (робити одночасно дві справи: робити домашні завдання і дивитися телевізор), переключати увагу. В основному має стійку увагу, лише коли дуже нецікаво, то може відволікатися і почати розмовляти. Обсяг уваги 7 одиниць.

Особливості сприймання. Осмисленість і швидкість осмисленості сприймання залежить від важкості матеріалу і цікавості. Навіть, коли Аліну зацікавила якась діяльність, вона все одно реагує, сприймає те, що відбувається навколо. Сприймати може все, але не на все реагувати. Нормально сприймає простір і час, але іноді для неї тиждень проходить як день, а день тягнеться як рік.

Особливості пам'яті. Заучує матеріал за змістом, за смислом, навіть якщо він нецікавий. Володіє механічним способом запам'ятовування. В неї добре розвинена зорова пам'ять. Переважає моторно-слуховий тип пам'яті (за результатами дослідження за методикою №2). Все цікаве швидко і міцно запам'ятовує і легко відтворює, нецікавим оволодіває не так швидко. Обсяг пам'яті великий.

Особливості мислення. Мислення Аліни абстрактне. Вона добре відрізняє суттєві, істотні та другорядні ознаки предметів та явищ. Рівень засвоєння загальних та абстрактних понять вище середнього, вміє

порівнювати, узагальнювати, робити самостійні висновки. Швидкість знаходження шляхів рішення залежить від ступеня складності задачі.

Особливості уяви. Добре розвинена творча уява в різних видах діяльності, образи уяви точні і повні.

Режиму дня учениця дотримується наполовину, у вихідні зовсім не дотримується. Аліна не планує день, але рівень організованості високий. Вона самостійно працює з виконанням домашніх завдань, намагається контролювати себе, але це не завжди вдається. Ставлення до вимог класного керівника, до його педагогічного впливу пасивно-позитивне.

Праця

Аліна поважає працю, як свою, так і чужу, зацікавлена у суспільній корисності своєї праці, любить працювати, особливо над тим, що її цікавить, в праці приваблює зроблена річ, а іноді – процес праці.

Аліна має трудові навички та вміння, вміє працювати на землі, з тваринами, непогано вишиває і робить аплікації. Буде займатися справою, якщо вона не дуже цікава, але потрібна. Не бере активної участі у праці сім'ї: не любить прибирати у своїй кімнаті, іноді миє посуд, підмітає, інколи допомагає мамі готувати. Аліна легко здобуває нові трудові навички і вміння.

На питання: яким видам праці віддає перевагу (розумовій чи фізичній) Аліна відповіла, що 50/50. Але спостерігаючи за нею, я помітила, що все ж таки вона може більш тривало займатися фізичною працею, ніж розумовою. В праці, в основному, буває організованою і дисциплінованою.

Дозвілля

Аліна має стійкий інтерес до англійської мови та фізкультури. В основному інтереси нестійкі і можуть легко змінюватись, в тому числі і з віком. Бере участь у курсах «Риторика та етикет».

Професійна спрямованість

За словами Аліни, вона цікавиться такими професіями, як: акторка, фотомодель, спортсменка. Мріє стати відомою спортсменкою. На питання: “Що вона робить для досягнення своєї мрії?” Аліна відповіла, що добре вчиться, тренується, знає правила етикету і намагається їм відповідати. Має схильність до пізнавального типу діяльності. Батьки схвалюють вибір Аліни і допомагають чим можуть.

Загальні психологічні висновки та рекомендації

Позитивні якості особистості переважають над негативними і більше виділяються. У Аліни переважають практичні якості над моральними. З негативних проявляються такі якості, як говірливість, впертість, лінь. Причини цих якостей: деякі недоліки сімейного виховання, вплив соціального оточення, особливості темпераменту. Аліна намагається більшою мірою розвинути в собі морально-вольові якості.

Найважливішими психолого-педагогічними завданнями є виховання терпіння, стриманості, стійкості інтересів, виконання режиму дня. Шляхи подальшої виховної роботи: 1) зацікавити її діяльністю і намагатися, щоб інтерес був стійкий; 2) намагатися зрозуміти її, не дуже контролювати і

наставляти, бо це може викликати впертість; 3) виховувати у Аліни справжні ідеали; 4) формувати навички емоційної грамотності та стресостійкості у повсякденній комунікації; 5) виховувати бажання не конфліктувати, особливо з однокласниками, йти на компроміс, поступатися, визнавати хибність своєї думки.

Батькам дівчинки я б порадила більше приділяти уваги оточенню Аліни, друзям, тим, з ким вона спілкується, тому, чим вона займається, де проводить вільний час. Намагатися уникнути конфліктів, а якщо це не вдалося зробити, залагодити його, не принижуючи гідність дівчинки-підлітка.

Класному керівникові і вчителям – бути більш терплячими у вислуховуванні учениці, давати їй можливість обдумувати свої вчинки та заохочувати більше за виконання поставлених вимог. Варто розробити комплекс заходів щодо згуртування учнівського класу та знаходження кожному її учаснику можливості позитивного самовираження у ній.

3. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА У ПРОХОДЖЕННІ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ (У 8-9 КЛАСАХ) (8 СЕМЕСТР)

Завдання до практики з психології (8 семестр)

Завдання з психології виконуються протягом I-VI тижнів практики. Психологічна складова виробничої (педагогічної) практики (в закладах загальної середньої освіти) спрямована на вироблення умінь і навичок вивчення психологічних особливостей *міжособистісних стосунків в учнівському класі (8-9 класи)*. Ця практика має соціально-психологічну спрямованість, базується на матеріалі, вивченому студентами на попередніх курсах та покликана сформувати у майбутніх педагогів компетенції дослідження та врахування психологічних особливостей прояву динаміки стосунків у класному колективі.

Запропоновані завдання спрямовані на узагальнення знань із загальної, вікової та соціальної психології, вдосконалення дослідницьких та діагностичних умінь і навичок, зокрема у сфері вивчення малої соціальної групи. Особливу увагу слід звернути на інтерпретацію отриманих даних та їх використання у оптимізації стосунків у класному колективі.

Кожен здобувач освіти під час виробничої практики (в закладах загальної середньої освіти) має **виконати такі завдання:**

1) Вивчити особливості та типові стратегії **реагування членів усієї групи у конфліктній ситуації** за методикою К.Н. Томаса (методика 1). В опитуванні мають взяти участі усі учні класу.

2) Дослідити **психологічний клімат** у закріпленій навчально-професійній групі за методикою А.Ф. Фідпера (методика 2). В опитуванні мають взяти участі усі учні класу.

3) Провести в закріпленій учнівській групі **моніторинг сприйнятливості навчального середовища до булінгу** за методикою Д.Ольвеуса (методика 3). В опитуванні мають взяти участі усі члени групи анонімно.

4) Разом з класним керівником студент заповнює бланк методики діагностики **психолого-педагогічної характеристики малої навчальної групи** (методика 4), за якою визначає **рівень розвитку учнівської групи** та її окремі психологічні характеристики (спрямованість, організованість, інтелектуальна комунікативність, психологічний клімат).

5) Скласти розгорнуту **психолого-педагогічну характеристику учнівської групи**, підкріплену результатами проведених в групі соціально-психологічних досліджень, власних спостережень за міжособистісними стосунками у групі здобувачів освіти, бесід та експертними оцінками педагогів, класного керівника, психолога закладу професійної освіти. В кінці характеристики надати деталізовані **рекомендації класному керівникові, вчителям-предметникам для покращення та оптимізації міжособистісних стосунків у закріпленому класному колективі.**

Опис методик дослідження учнівського класу та орієнтовну схему психолого-педагогічної характеристики класного колективу подано у додатку В.

Дослідження можуть проводитися **дистанційно** (через підготовлений онлайн-сервіс опитування (наприклад, гугл-форму) чи **очно** (залежно від форми організації навчання у навчальному закладі). Якщо дослідження проводилося очно – потрібно прикласти до звіту паперові бланки відповідей респондентів, якщо дистанційно – посилання на створену студентом гугл-форму та обов'язково надати доступ керівнику практики з психології до результатів опитування.

Для якісного виконання завдання з психології студентам необхідно докладно ознайомитись з кожною методикою, підготувати необхідну кількість роздаткового матеріалу, розробити необхідні інструменти для онлайн опитування. Бажано було б самостійно опрацювати запропоновані методики, щоб зорієнтуватися в часі проведення дослідження з їх допомогою та зрозуміти процедуру проведення, обробки та інтерпретації результатів.

По завершенню практики студент повинен здати своєму керівнику - методисту з психології звіт (паперовий та електронний) за результатами проведеного дослідження з повним відображенням змісту проведених психологічних досліджень, з паперовими бланками-відповідями респондентів (або результатами дистанційного опитування, наприклад, результати заповнених гугл-форм) та психологічною характеристикою класного колективу, додаючи фото з місця проходження практики. Матеріали психологічних досліджень оформляються на стандартних аркушах паперу формату А-4, скріплюються або розміщуються в окремій папці (файлі). Бланки відповідей студентів або узагальнені в таблиці результати (сформовані за даними гугл-форм) обов'язково докладаються до звіту, у якому вказується посилання на їх розміщення на гугл диску. Електронний звіт надсилається на електронну пошту викладача. ((паперовий звіт - здається на **кафедру психології, логопедії та інклюзивної освіти** (803 аудиторія, 4 корпус), а електронний звіт - надсилається на пошту керівника з психології).

Вимоги до звіту з психології

Звіт із психологічної частини виробничої практики обов'язково повинен містити:

1) Опис особливостей організації, проведення та результатів дослідження особливостей реагування студентів у конфліктних ситуаціях (методика К.Н. Томаса-Клімена) за схемою:

- мета дослідження;
- необхідний матеріал;
- організаційні засади та хід проведення (як, де, коли і з ким проведено, характеристика вибірки дослідження, які інструкції надавалися, труднощі та виклики проведення;
- деталізація обробки результатів (занесені в таблицю);

- аналіз результатів та їх інтерпретація;
- висновки щодо тенденцій в групі про провідні стратегії реагування в конфлікті;
- рекомендації куратору, педагогам, майстрам за результатами дослідження та спостереження у студентській щодо покращення психологічного клімату в закріпленій групі.

БЛАНКИ відповідей студентів (таблиці з гул-опитування) ВСІХ членів групи додаються.

2) Опис особливостей організації, проведення та результатів дослідження психологічного клімату в студентській групі (методика А.Ф. Фідлера) за схемою:

- мета дослідження;
- необхідний матеріал;
- організаційні засади та хід проведення (як, де, коли і з ким проведено, характеристика вибірки дослідження, які інструкції надавалися, труднощі та виклики проведення);
- деталізація обробки результатів (занесені в таблицю);
- аналіз результатів та їх інтерпретація;
- висновки щодо специфіки психологічного клімату;
- рекомендації куратору, педагогам, майстрам за результатами дослідження та спостереження у студентській щодо покращення психологічного клімату в закріпленій групі.

БЛАНКИ відповідей студентів (таблиці з гул-опитування) ВСІХ членів групи додаються.

3) Представлення особливостей організації, проведення та результатів моніторингу сприйнятливості студентського середовища до булінгу (методика Д.Ольвеуса, адаптація Н.Мельниченко) за схемою:

- мета дослідження;
- необхідний матеріал;
- організаційні засади та хід проведення (як, де, коли і з ким проведено, характеристика вибірки дослідження, які інструкції надавалися, труднощі та виклики проведення);
- деталізація обробки результатів (занесені в таблицю);
- аналіз результатів та їх інтерпретація;
- висновки щодо специфіки психологічного клімату;
- рекомендації куратору, педагогам, майстрам за результатами дослідження та спостереження у студентській щодо покращення психологічного клімату в закріпленій групі.

БЛАНКИ відповідей студентів (таблиці з гул-опитування) ВСІХ членів групи додаються.

4) Опис особливостей організації, проведення та результатів дослідження системних характеристик відображення своєрідності групи як соціально-психологічного утворення за методикою діагностики

психолого-педагогічної характеристики малої навчальної групи (експертна оцінка проводиться спільно з куратором закріпленої студентської групи).

- мета дослідження;
- необхідний матеріал;
- організаційні засади та хід проведення (як, де, коли і з ким проведено, які інструкції надавалися, труднощі та виклики проведення);
- деталізація обробки результатів (занесені в таблицю);
- аналіз результатів та їх інтерпретація;
- висновки щодо системних характеристик відображення своєрідності групи як соціально-психологічного утворення (спрямованість, організованість, інтелектуальна комунікативність, психологічний клімат).

На бланку дослідження класний керівник своїм підписом засвідчує достовірність власної оцінки рівня розвитку учнівського класу, в якому здобувач освіти проходить виробничу (педагогічну) практику.

5) Розгорнуту психолого-педагогічну характеристику учнівського класу та рекомендації класному керівникові для покращення міжособистісних стосунків у закріпленій групі за схемою (наведено у додатку В):

1. *Загальні відомості про групу.*
2. *Змістовна частина (2-4 сторінки):*
 - ✓ психологічна структура групи;
 - ✓ психологічні характеристики групи (інтегративність, згуртованість, психологічний клімат, конфліктність, референтність та інші);
 - ✓ характеристика лідерів;
 - ✓ характеристика поглядів, інтересів, переконань студентів;
 - ✓ характеристика рівня розвитку учнівської групи як малої соціальної групи, її відповідність соціально-психологічним параметрам колективу;
3. *Висновки та рекомендації* щодо використання отриманої інформації для подальшої роботи з групою.

Підготовка психолого-педагогічної характеристики учнівської групи є індивідуальним завданням здобувач освіти та має бути виконана *самостійно* кожним здобувачем освіти. Вона покликана продемонструвати рівень його психологічної освіченості майбутнього фахівця щодо групових процесів а міжособистісних стосунків у групі: розуміння особливостей функціонування та розвитку учнівської групи, її психологічної структури та специфіки взаємодії її членів, впливу групи на виконання здобувачами освіти їх навчальної та пізнавальної діяльності. Всі дані у характеристиці мають бути проілюстровані *конкретними прикладами*, отриманими в ході спостереження за учнівською групою, спеціально проведених досліджень (за методиками 1 та 2), бесідами та експертними оцінками (за методикою 3) з класним керівником, її лідерами та вчителями-предметниками, які здійснюють

навчальну підготовку в цій групі. Структура характеристика має бути *чіткою* (відповідно схеми) та *логічною*, але носити оповідально-констатувальний характер (щоб кожен, хто її читає, розумів, про яку характеристику і на підставі чого зроблено відповідні узагальнення та висновки. Психолого-педагогічна характеристика не є формою опитувальника, тому основні її пункти не нумеруються, хоча й виділяються підзаголовками її структурні частини (загальні відомості про клас, психологічні характеристики тощо.)

Висновки до психолого-педагогічної характеристики групи можуть містити узагальнення щодо психологічного портрету учнівської групи, характеристику щодо її подальшої навчальної перспективи, загальні враження студента про її підготовку, труднощі та виклики, з якими довелося зіткнутися під час практики. Окремо можна зазначити побажання та пропозиції щодо удосконалення завдань на покращення умов, які сприятимуть підвищенню ефективності проходження виробничої практики здобувачами освіти в майбутньому в закладах загальної середньої освіти.

Звіт має бути виконаний відповідно до вимог українського правопису (з дотриманням граматичних та пунктуаційних вимог) та оформлений згідно з вимогами до студентських наукових робіт.

Матеріали психологічних досліджень оформляються на стандартних аркушах паперу формату А-4 і зберігаються в окремій папці.

Зразок оформлення звіту про результати психологічного дослідження (у 8-9 класах)

Психологічна складова виробничої (педагогічної) практики у 8-9 класах ЗОШ спрямована на **вивчення вікових, індивідуальних психологічних особливостей, що проявляються у міжособистісних стосунках та учінні; організації, проведення та оформлення результатів дослідження міжособистісних стосунків у навчальних групах.** Ця практика має соціально-психологічну спрямованість і базується на матеріалі, вивченому студентами на попередніх курсах.

Для якісного виконання завдання з психології студентам необхідно докладно ознайомитись з кожною методикою, підготувати необхідну кількість роздаткового матеріалу. Бажано було б самостійно опрацювати запропоновані методики, щоб зорієнтуватися в часі проведення дослідження з її допомогою та зрозуміти процедуру проведення.

Кожен студент під час практики **повинен виконати такі завдання:**

6) Дослідити **психологічний клімат** у закріпленій навчальній групі (класі) за методикою Ф. Фідпера. В опитуванні мають взяти участі усі члени групи (класу).

7) Вивчити особливості **реагування вихованців усієї групи у конфліктній ситуації** за методикою К. Томаса. В опитуванні мають взяти участі усі члени групи (класу).

8) Визначити **рівень розвитку класного колективу** за методикою діагностики психолого-педагогічної характеристики малої навчальної групи. В опитуванні мають взяти участі усі члени групи (класу).

Дослідження можуть проводитися дистанційно (через підготовлений онлайн-сервіс опитування (наприклад, гугл-форму) чи **очно** (залежно від форми організації навчання у навчальному закладі). Якщо дослідження проводилося очно – потрібно прикласти бланки відповідей, якщо дистанційно – посилання на створену студентом гугл-форму та обов'язковим доступом до результатів опитування.

4) Представити **розгорнуту психолого-педагогічну характеристику учнівського класу**, підкріплену результатами проведених в класі соціально-психологічних досліджень, власних спостережень за міжособистісними стосунками у класному колективі, бесід та експертними оцінками педагогів, вчителя фізики (математики, інформатики), класного керівника, психолога ЗОШ.

5) Деталізовані **рекомендації класному керівнику для покращення міжособистісних стосунків у закріпленому класі.**

Після завершення практики студент повинен здати своєму керівнику із психології на **кафедру психології, логопедії та інклюзивної освіти** (803 аудиторія, 4 корпус) звіт за результатами проведеного дослідження з повним відображенням змісту психологічних досліджень (паперовий на кафедру та електронний на електронну пошту керівника).

Матеріали психологічних досліджень оформляються на стандартних аркушах паперу формату А-4 і зберігаються в окремій папці.

Вимоги до оформлення документації

Титульний аркуш (зразок)

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Фізико-математичний факультет

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

ЗВІТ

**з виробничої (педагогічної) практики (у 8-9 класах)
(8 семестр)**

**за результатами проведеного психологічного дослідження
студента 43Бд-СОінф групи**

фізико-математичного факультету

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Василенка Павла Івановича

Керівник практики з психології: кандидатка психологічних наук, доцентка
Дмитрієва С.М.

Житомир- 2025

сторінка 2

Інформація про проходження виробничої практики

Місце проходження практики

Термін перебування на базі практики

Професійна спеціальність, яку здобувають студенти в закладі

Вибірка (вікова група та кількість респондентів, охоплених психологічним дослідженням)

Індивідуальний графік виконання завдань практики (психологічної компоненти), етапи проведення психологічного дослідження, види робіт та використані методи (методики дослідження)

сторінка 3 і далі

Опис результатів проведеного психологічного дослідження

(детальний опис рекомендованих методик для проведення дослідження наведено у додатку В)

**Макет оформлення результатів психологічного дослідження,
проведеного за методикою**

Оформлення психодіагностичного інструментарію передбачає опис залучених під час емпіричного дослідження методик із дотриманням такої їх структури:

Результати дослідження за методикою №1

Назва

Мета дослідження:

Необхідний матеріал:

Дата та місце проведення дослідження:

Вибірка (кількість, стать, вік):

Хід проведення дослідження

...

Обробка та аналіз результатів

...

Висновки та рекомендації

...

ЗРАЗОК (для проведення з використанням google форми)

Методика №2.

Діагностика схильності до конфліктної поведінки (методика К.Н.Томаса-Клімана, адаптація Н.В.Гришиної).

Мета дослідження: визначити переважаючі способи поведінки учнів в конфліктних ситуаціях.

Необхідний матеріал: бланки опитувальника за методикою К.Н. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної), ручки або олівці для кожного учасника. Для дистанційного проходження: комп'ютер або смартфон, доступ до інтернету, гугл-форма, посилання на опитування в google формі.

Дата та місце проведення дослідження: 21 квітня 2026 року в навчальній аудиторії ліцею під час заняття (попередньо домовившись з класним керівником ліцею 8 було проведено опитування в змішаній формі з метою охоплення учнів всього класу. В очному опитуванні взяли участь 25 учнів, присутніх на занятті. Для школярів, які були відсутні (5 особи), опитування було проведено дистанційно протягом періоду практики за допомогою гугл-форми.

Вибірка (кількість, стать, вік): загальна кількість опитаних учнів - 30 осіб (всього у класі навчається 21 особа) віком 14-15 років. З них: 8 хлопців та 13 дівчат. Всі вони є учнями 8-Б класу.

Хід проведення дослідження

Учням було запропоновано **інструкцію:**

Шановні учні!

Я проводжу дослідження особливостей психологічної взаємодії вашій навчальній групі з метою виявлення особливостей міжособистісних стосунків та покращення спільної роботи в колективі. Ваші відповіді допоможуть мені зрозуміти, як ви сприймаєте взаємини в групі, та розробити рекомендації для підвищення комфортності та ефективності спільного навчання.

«У кожній з поданих пар оберіть те судження, яке найтипівіше для вашої поведінки. Намагайтеся довго не думати над певним твердженням. Обирайте найтипівіше, що описує Вас якомога точно. Час: 15-20 хвилин».

Труднощі та виклики проведення: труднощів майже не виникало, але довелося провести опитування в змішаній формі (очно та дистанційно), щоб охопити учнів всього класу. Це вимагало додаткової організації та контролю за отриманням відповідей від відсутніх школярів, але дозволило зібрати повні дані від усіх членів групи. Більшість учнів уважно слухали пояснення завдання та тихо проходили опитування. Проте було кілька школярів у яких виникала потреба у поясненні питань (зокрема 12 та 25), що вимагало додаткових пояснень.

Обробка та аналіз результатів

Після збору даних було проведено їх обробку відповідно до ключа методики.

Таблиця 1

Ключ до методики дослідження типів реагування у конфлікті

Питання	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1				А	Б
2		Б	А		
3	А				Б
4			А		Б
5		А		Б	
6	Б			А	
7			Б	А	
8	А	Б			
9	Б			А	
10	А		Б		

11		А			Б
12			Б	А	
13	Б		А		
14	Б	А			
15				Б	А
16	Б				А
17	А			Б	
18			Б		А
19		А		Б	
20		А	Б		
21		Б			А
22	Б		А		
23		А		Б	
24			Б		А
25	А				Б
26		Б	А		
27				А	Б
28	А	Б			
29			А	Б	
30		Б			А

Відповіді учнів були занесені до таблиці, де кожне підсумкове значення щодо типового реагування в конфлікті (бал) було класифіковано відповідно до типу поведінки: Суперництво (Су), Співпраця (Сп), Компроміс (К), Уникнення (У), Пристосування (П). Після чого було використано функціонал Excel для розрахунку потрібних даних (відсоткове співвідношення індивідуальних та групових значень), побудови на їх основі гістограм, виявлення характерних групових тенденцій.

Спочатку було проведено та проаналізовано індивідуальні особливості типів реагування у конфлікті (частотний аналіз реагування в конфлікті кожного персонально), а потім було зафіксовано групові тенденції у переважаючих та типових типах поведінки учнів у конфліктних ситуація.

Таблиця 2

Типи реагування учнів у конфліктній поведінці

№	ПІБ	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1	Алексійчук Кирил Сергійович	4	5	6	8	7	13.33%	16.67%	20.00%	26.67%	23.33%
2	Артемичук Микита Олегович	5	8	6	5	6	16.67%	26.67%	20.00%	16.67%	20.00%
3	Беспризначний Назар Андрійович	8	5	8	4	5	26.67%	16.67%	26.67%	13.33%	16.67%
4	Болгов Юрій Валерійович	9	6	4	2	9	30.00%	20.00%	13.33%	6.67%	30.00%
5	Василон Анастасія Олександрівна	4	8	8	8	2	13.33%	26.67%	26.67%	26.67%	6.67%
6	Ветрова Вероніка Вадимівна	8	4	7	8	3	26.67%	13.33%	23.33%	26.67%	10.00%
7	Воробйов Богдан Ігоревич	3	5	8	5	9	10.00%	16.67%	26.67%	16.67%	30.00%
8	Грицюк Кирил Константинович	4	7	6	8	5	13.33%	23.33%	20.00%	26.67%	16.67%
9	Демченко Іван Миколайович	7	7	4	11	4	23.33%	23.33%	13.33%	26.67%	13.33%
10	Загнибіда Олександр Васильович	0	5	7	11	7	0.00%	16.67%	23.33%	36.67%	23.33%
11	Ковальчук Артем Володимирович	5	4	6	9	6	16.67%	13.33%	20.00%	30.00%	20.00%
12	Лисенко Вікторія Юріївна	9	6	4	6	5	30.00%	20.00%	13.33%	20.00%	16.67%
13	Лисюк Віталій Русланович	5	4	8	8	5	16.67%	13.33%	26.67%	26.67%	16.67%
14	Маркевич Роман Володимирович	4	9	7	7	3	13.33%	30.00%	23.33%	23.33%	10.00%
15	Матвієнко Максим Олегович	3	6	7	7	7	10.00%	20.00%	23.33%	23.33%	23.33%
16	Михайловський Ілля Андрійович	0	7	12	5	6	0.00%	23.33%	40.00%	16.67%	20.00%
17	Оксентівський Даниїл Янович	7	4	7	7	5	23.33%	13.33%	23.33%	23.33%	16.67%
18	Паламарчук Тарас Вадимович	5	5	7	7	6	16.67%	16.67%	23.33%	23.33%	20.00%
19	Парфенюк Максим Володимирович	5	6	7	6	6	16.67%	20.00%	23.33%	20.00%	20.00%
20	Постержанов Владислав Іллієвич	9	7	4	4	6	30.00%	23.33%	13.33%	13.33%	20.00%
21	Рибак Владислав Сергійович	2	9	6	7	6	6.67%	30.00%	20.00%	23.33%	20.00%
22	Романенко Катерина Вячеславівна	0	6	11	7	6	0.00%	20.00%	36.67%	23.33%	20.00%
23	Свірчевський Денис Олегович	6	8	6	7	3	20.00%	26.67%	20.00%	23.33%	10.00%
24	Тимошенко Дмитро Олександрович	0	6	8	9	7	0.00%	20.00%	26.67%	30.00%	23.33%
25	Хімчук Андрій Валерійович	5	5	10	10	0	16.67%	16.67%	33.33%	33.33%	0.00%
26	Чередищенко Кирило Сергійович	4	5	7	7	7	13.33%	16.67%	23.33%	23.33%	23.33%
27	Чумак Олександр Сергійович	5	6	7	8	4	16.67%	20.00%	23.33%	26.67%	13.33%
28	Юхимчук Павло Миколайович	5	8	6	5	5	16.67%	26.67%	20.00%	20.00%	16.67%
29	Яковчук Віталій Андрійович	3	8	8	5	8	10.00%	26.67%	26.67%	16.67%	20.00%
30	Ярмолюк Ростислав Ігоревич	1	6	11	6	6	3.33%	20.00%	36.67%	20.00%	20.00%
Зар. стат. по груп.							15.00%	20.56%	23.67%	22.78%	18.00%

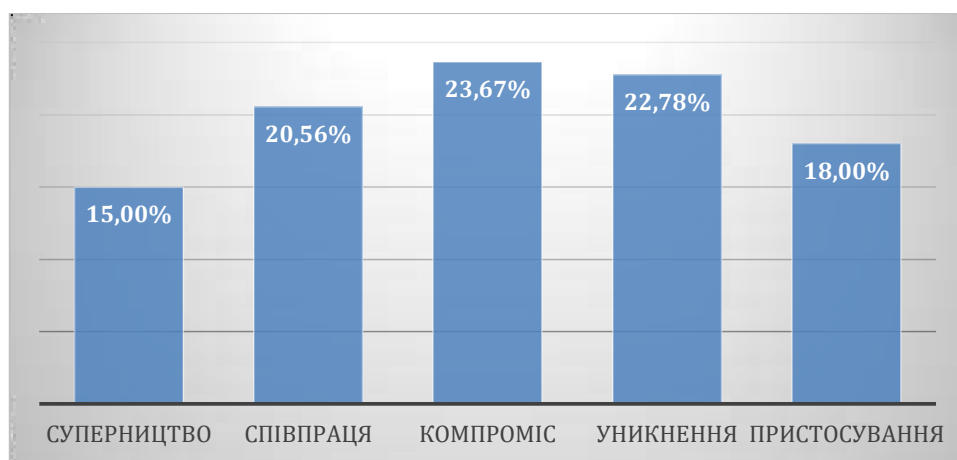
Індивідуальні гістограми:

За результатами дослідження у Андрійчук Аріни в конфлікті переважає схильність до компромісу. Втім, під час спостережень за нею на навчальних заняттях було помічено її часте суперництво та конфронтація.

...Так описується типова реактивна поведінка для кожна індивідуальної гістограми.

Групова гістограма переважаючих типів реагування у конфлікті:

Висновки щодо тенденцій в групі про провідні стратегії реагування в конфлікті:

1. Суперництво (15,00%)

Ця реакція займає найменшу частку серед учасників. Це свідчить про те, що більшість студентів не схильні активно відстоювати свої інтереси за рахунок інших. Ті, хто використовує суперництво, можуть проявляти ініціативу, але потребують навчання конструктивного підходу до досягнення своїх цілей.

2. Співпраця (29,56%)

Найбільше поширена реакція серед досліджуваних, яка демонструє готовність групи працювати разом і вирішувати конфлікти шляхом пошуку взаємовигідних рішень. Показник співпраці свідчить про потенціал групи до створення гармонійного середовища.

3. Компроміс (23,67%)

Найпопулярніша стратегія серед учнів після співпраці. Це свідчить про бажання учасників групи знаходити баланс між різними інтересами. Однак, компроміс не завжди дозволяє досягти глибокого вирішення конфлікту, тому важливо заохочувати співпрацю як більш ефективний підхід.

4. Уникнення (22,78%)

Значна частина школярів схильна уникати конфліктів, що може бути викликано дискомфортом у напружених ситуаціях або небажанням

розв'язувати конфлікти. Це може призводити до накопичення невирішених проблем у групі.

5. Пристосування (18,0%)

Достатньо поширена реакція, яка свідчить про те, що більшість учнів готові жертвувати власними інтересами для збереження гармонії в групі. Однак надмірне пристосування може негативно впливати на самовираження та впевненість учнів.

Рекомендації класному керівникові:

✓ *Розвивати навички співпраці:*

Організовувати тренінги або виховні ігри, спрямовані на покращення комунікативних навичок і вирішення конфліктів.

Заохочувати колективну діяльність, яка вимагає спільного пошуку рішень, наприклад, групові проекти.

✓ *Зменшити схильність до уникнення та пристосування:*

Проводити бесіди про важливість вираження своїх потреб і думок.

Запровадити правила відкритого обговорення конфліктів у безпечному середовищі.

✓ *Підтримувати студентів, які проявляють суперництво:*

Вчити їх конструктивно відстоювання своєї позиції, не порушуючи інтереси інших.

Залучати їх до спільних завдань, які потребують лідерських якостей і компромісів.

✓ *Посилювати баланс між компромісом і співпрацею:*

Показувати, як співпраця може приносити більш стійкі результати, ніж компроміс.

Заохочувати обговорення глибоких причин конфліктів, щоб уникати поверхневих рішень.

✓ *Створювати сприятливу атмосферу для обміну думками:*

Забезпечити студентам відчуття безпеки у висловленні своїх почуттів.

Надавати індивідуальну підтримку тим, хто відчуває труднощі в спілкуванні.

Застосування цих рекомендацій сприятиме покращенню психологічного клімату в класі та допоможе студентам конструктивніше реагувати на конфлікти.

QR-код на опитування у google формі

QR-код та посилання на google диск

https://drive.google.com/driEeNf4odOAjzPaLrfVdrD?usp=drive_link

БЛАНКИ відповідей ВСІХ учнів додаю до звіту у вигляді таблиці, що розміщена на диску. Всі обчислення проводилися в ручну або у Excel.

За подібним макетом описуються результати дослідження, проведеного за усіма запропонованими методиками.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПОНЕНТИ ЗАВДАНЬ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Після завершення практики на підсумковій конференції відбувається захист здобувачем освіти своїх матеріалів практики. На захисті здобувачі вищої освіти звітують про рівень виконання ними програми практики. Здобувачі готують виступи, супроводжуючи їх презентаціями, на яких відображають хід та результати проходження практики.

Норми оцінювання роботи здобувачів вищої освіти на всіх етапах практики за видами роботи відповідно до критеріїв наведені у таблиці.

№	Вид діяльності здобувача вищої освіти	Термін виконання	Кількість балів (максимальна)
1.	Виконання психологічної складової завдань практики, індивідуальних завдань	Протягом практики	50
2.	Оформлення звітної документації	Останній тиждень	20
3.	Своєчасність подачі звітної документації	До захисту	5
4.	Захист практики	Згідно розкладу	25
	Всього:		100

Шкала оцінювання результатів виробничих практик здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою	100-бальна шкала оцінювання	Оцінка ЄКТС
Відмінно	90 – 100	A
Добре	82 – 89	B
	74 – 81	C
Задовільно	64 – 73	D
	60 – 63	E
Незадовільно	35 – 59	FX
Незадовільно	0 – 34	F

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Діагностичний інструментарій класного керівника. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. 192 с.
3. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: практичний посібник / Автори-упорядники: І. І. Ткачук, Н. В. Пророк, Н. В. Лунченко, В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 100 с.
4. Зелінська Т. М., Михайлова І. В. Практикум із загальної психології: навч.посіб. для студ. вищих навч.закл. 2-ге вид. К. : Каравела, 2014. 272 с.
5. Зіновчук А., Степанчиков Д., Васильєва Р., Бендес Ю., Никитенко Ю., Грищенко Н., Весельський В. Освітньо-професійна програма (ОПП) бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта та предметною спеціальністю 014.08 Середня освіта (Фізика). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022, 21 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/115/icfpft23.pdf> (дата звернення 20.03.2025)
6. Конвенція про права дитини. Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Київ, 2008. 210 с.
7. Котлова Л.О. Психологія конфлікту: курс лекцій : Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 112 с.
8. Кривонос О., Вербівський Д., Жуковський С., Мосіюк О., Немченко С., Постова С., Ковальчук О., Котенко О., Воробей І., Алексеєнко В. Освітньо-професійна програма (ОПП) бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта за предметною спеціальністю 014.09 Середня освіта (Інформатика). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022, 21 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/127/vgpakygn.pdf> (дата звернення 20.03.2025)
9. Кузьмінський А. І., Омеляненко С. В. Настільна книга класного керівника: навч.-метод. посібник. К. : Знання, 2012. 262 с.
10. Мельниченко Н. Школа без цькування. Методичні рекомендації з організації системної протидії булінгу в закладі освіти. Видання перше. Київ, 2024. 104 с.
11. Методичні вказівки до виконання завдань психолого-педагогічної практики для студентів 4-х та 5-х курсів непсихологічних спеціальностей / Укладачі: Н.О. Ільчишин, С.М.Чолій, М.В.Сімків, Х.І.Турецька, М.З. Єсип. Львів : ЛНУ ім.І.Франка, 2012. 44 с.
12. Методичні рекомендації до виконання завдань з психології навчальної психолого-педагогічної практики (для дистанційного проведення, в тому

- числі в умовах воєнного стану) / Укладачі: Л. П.Бутузова, С. М. Максимець. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2022. 27 с.
13. Моделювання професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів : монографія / під наук. ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. 304 с.
 14. Найдьонова Л.А. Діагностика булінгу і кібербулінгу: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2019. 94 с.
 15. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика), освітньо-професійної програми «Середня освіта (Фізика)», фізико-математичного факультету / укладачі : Зіновчук А., Корнійчук П., Житомир: ЖДУ ім.І.Франка, 2022. 38 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/115/gvlxhjoc.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
 16. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика), освітньо-професійної програми «Середня освіта (Фізика)», фізико-математичного факультету / укладачі : Зіновчук А., Корнійчук П., Житомир: ЖДУ ім.І.Франка, 2022. 38 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/115/ltvlm14u.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
 17. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика), освітньо-професійної програми «Середня освіта (Математика)», фізико-математичного факультету / укладачі : Прус А., Чемерис О., Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 51 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/90/rye9rrer.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
 18. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика), освітньо-професійної програми «Середня освіта (Математика)», фізико-математичного факультету / укладачі : Прус А., Чемерис О., Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 51 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/90/2gxnsqe.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
 19. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика), освітньо-професійної програми «Середня освіта

- (Інформатика)», фізико-математичного факультету / укладачі : укладачі : Сікора Я., Усата О., Кривонос О, Федорчук А., Мосіюк О., Постова С., Вербівський Д., Сидорчук Н., Бутузова Л., Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 35 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/199/7lc3ynj1.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
20. Наскрізна програма практики для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика), освітньо-професійної програми «Середня освіта (Інформатика)», фізико-математичного факультету / укладачі : укладачі : Сікора Я., Усата О., Кривонос О, Федорчук А., Мосіюк О., Постова С., Вербівський Д., Сидорчук Н., Бутузова Л., Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 35 с. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/TeachingProgram/199/gir1bu0k.pdf> (дата звернення 05.03.2025)
 21. Особистісне професійне зростання: психологічні тренінги : навчальний посібник / за ред. Л.В. Долинської, О.В. Темрук. К. Каравела, 2019. 560 с.
 22. Особистість: практичні засади вивчення: навч.-метод. посібник. / укладачі: Л. П. Бутузова, С. М. Дмитрієва, Н. М. Дубравська, Л. М. Король, С. М. Максимець, О. Л. Мачушник. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2011. 378 с.
 23. Психологічна практика в закладах освіти: організація та проведення (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти): навчально-методичний посібник / Укладачі: В.Г. Кириленко, О.В. Крюкова, Н.О. Кучеровська, В.С. Палій. К.: 2017. 92 с.
 24. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник. / Укладачі: М. В. Лемак, В. П. Петрище. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2011. 616 с.
 25. Робоча книга працівника психологічної служби: практичний посібник Т. 1: Адаптація дітей (учнів/студентів) до навчально-виховного процесу / наук. ред.: В. Г. Панок; авт. кол. 1 т.: Н. В. Сосновенко, А. І. Тінякова. Видання 2-е. К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. 112 с.
 26. Робочий зошит з психології: методичний посібник / Укладачі: Л.П. Бутузова, С. М. Дмитрієва, С. М. Максимець. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2023. 132 с.
 27. Сергієнкова О. П. Вибір стратегії розвитку професійної індивідуальності : Психодіагностика у професії. К. : Наук. світ, 2004. 86 с.
 28. Чемерис О., Сидорчук Н., Ленчук І., Королюк О., Прус А., Сарана О., Фонарюк О., Гуменчук А., Ізюмова А., Білорус Т. Освітньо-професійна програма (ОПП) бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта за предметною спеціальністю 014.04 Середня освіта (Математика). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022, 21 с. URL:

звернення 20.03.2025)

29. Шатирко Л.О., Мойзріст О.М. Психологічні засоби запобігання явищам залякування та цькування (булінгу) в шкільному середовищі: практикум. За науковою редакцією С.Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 46 с.
30. Kämäräinen P., Gerrard A., & Müller W. Strategies and training models for promoting digital competences in the field of vocational education and training: Reflections on policies, conceptual frameworks and innovation projects. *Trends in vocational education and training research*, 2019, 2. P.179-197.

Інформаційні ресурси

1. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти України від 20.12.1994 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text> (дата звернення 20.08.2024).
2. Положення про практику здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка (нова редакція) (затверджено вченою радою ЖДУ ім.І.Франка від 31.05.2024 р. протокол № 77). URL: https://zu.edu.ua/offic/pro_praktyku.pdf (дата звернення 21.03.2025).
3. Практики в ЖДУ імені Івана Франка (сторінка сайту навчального відділу) URL: https://zu.edu.ua/teaching_norm.html (дата звернення 15.04.2025).
4. Щоденник практики (ЖДУ ім.І.Франка URL: https://zu.edu.ua/teaching_norm.html (дата звернення 15.04.2025).
5. Школа без цькувань URL: <https://www.no-bully.org/social-psychology-tools/questionnaire-of-bullyng-level> (дата звернення 17.04.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

МЕТОДИКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ, ЙОГО ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ, МОТИВАЦІЙНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕР, ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Методика №1

МОТИВАЦІЯ УСПІХУ І УНИКНЕННЯ НЕВДАЧІ

Мета: виявлення домінуючої у школяра мотивації особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, ручка, реєстраційний бланк відповідей.

Інструкція: «Якщо ви погоджуєтеся із твердженням, то ставите «так» (+) навпроти відповідного номера твердження на реєстраційному бланку відповідей, якщо не погоджуєтеся - «ні» (-)».

Текст опитувальника

1. Включаючись у роботу, сподіваюся на успіх.
2. У роботі виявляю активність.
3. Схильний до вияву ініціативи.
4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся, по змозі, знайти причини відмови від них.
5. Часто обираю крайності: або надзвичайно легкі завдання, або дуже важкі.
6. Наштовхуючись на перешкоди, не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. При чергуванні успіхів та невдач схильний до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. При виконанні важких завдань за дефіциту часу результативність моєї діяльності погіршується.
10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на перспективу.
12. Я ризикую, але з розумом.
13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо за відсутності зовнішнього контролю.
14. Надаю перевагу середнім за важкістю або дещо завищеним, але досяжним завданням.
15. Зазнавши невдачі при виконанні завдання, відчуваю, що його привабливість для мене знижується.
16. При чергуванні успіхів і невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.
17. Надаю перевагу плануванню майбутнього лише на найближчий час.
18. За відчутного дефіциту часу результативність моєї праці поліпшується, навіть якщо завдання дуже складне.
19. У разі невдачі не відмовляюся від мети.

20. Якщо я сам обрав для себе завдання, то у разі невдачі його привабливість тільки зростає.

Обробка результатів: по одному балу запишіть за відповіді «так» на твердження 1 - 3, 6, 8, 10 - 12, 14, 16, 18 - 20 і за відповіді «ні» на 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Порахуйте загальну кількість балів.

Висновки: отриманий результат у діапазоні від 1 до 7 балів засвідчує мотивацію на невдачу (уникнення невдачі); від 14 до 20 - мотивацію на успіх (сподівання на успіх); від 8 до 13 - мотиваційний полюс не виражений. При цьому 8 - 9 балів свідчить, що мотивація близька до уникання невдачі, 12 - 13 балів - до прагнення успіху.

Методика №2

Мета: виявлення переважаючого типу пам'яті методом відтворення слів, сприйнятих різними аналізаторами.

Необхідний матеріал: чотири ряди слів, аркуш паперу, ручка, секундомір.

Хід проведення. Переважаючий тип пам'яті встановлюють шляхом пред'явлення слів кількома способами, а тому дослідження складається з чотирьох серій. У першій серії зачитують слова для запам'ятовування (слухове сприймання). У другій серії показують слова для зорового сприймання, причому кожне слово має бути чітко написане на окремій картці. У третій серії використовують моторно-слухову форму поєднання слів і в четвертій — комбіновану, яка поєднує в собі слухове, зорове та моторне сприймання матеріалу.

Щоб не було перенавантаження під час визначення типу пам'яті, для кожної серії досить підготувати ряд із 10 слів.

Серія №1

Експериментатор виразно з інтервалом 3 секунди читає слова для запам'ятовування. Перед зачитуванням слів дається інструкція.

Інструкція: "Я буду читати Вам слова. Слухайте їх уважно і запам'ятовуйте. Після паузи, коли я скажу: "Пишіть!", на аркуші паперу запишете ті слова, які ви запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в першій серії:

машина, яблуко, олівець, весна, лампа, ліс, дощ, квітка, ложка, горобець

Після паузи на десять секунд подається команда: "Пишіть!"

Серія №2

Другу серію можна проводити через 5 хвилин після закінчення першої.

У цій серії експериментатор послідовно показує слова, написані на окремих картках. Показування кожного слова має відповідати тривалості читання слова в першій серії, інтервал між словами такий самий, тобто 3 секунди.

Інструкція : "Я буду показувати Вам картки з написаними на них словами. Уважно читайте і запам'ятовуйте їх. За сигналом "Пишіть!" на аркуші паперу запишете те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, готуйтеся читати і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в другій серії:

літак, груша, ручка, зима, свічка, поле, горіх, сковорідка, качка, блискавка

Після прочитування слів і паузи на десять секунд подається команда: "Пишіть!"

Серія №3

Третя серія, аналогічно другій, проводиться після 5-хвилинної перерви.

Експериментатор пропонує слухати слова і "записувати" їх ручкою в повітрі, щоб забезпечити моторну форму сприймання матеріалу. Інтервал між зачитуванням слів 3 секунди, а швидкість читання така сама, як і в першій серії.

Інструкція: "Я буду читати Вам слова. Слухайте їх уважно і "записуйте" в повітрі ручкою. За сигналом "Пишіть!" на аркуші паперу запишіть те, що запам'ятали. Якщо все зрозуміло, приготуйтеся слухати, "писати" слова і запам'ятовувати."

Слова для запам'ятовування в третій серії:

корабель, слива, лінійка, літо, ліхтар, річка, грім, ягода, тарілка, гусак

Пауза перед сигналом "Пишіть!" у третій серії триває 10 секунд.

Серія №4

Після 10-хвилинної перерви, коли закінчено третю серію, проводять четверту серію. Темп читання експериментатором слів та паузи між словами залишаються такими самими, як і в попередніх серіях. Щоб забезпечити комбінований тип сприймання матеріалу, досліджуваному не тільки зачитують слова, а й пропонують відразу записувати їх на окремому аркуші, а після записування останнього, десятого, слова аркуші перевертають і за командою "Пишіть!" досліджуваний на звороті відтворює запам'ятоване.

Інструкція: «Я буду читати Вам слова, Ви їх записуйте й запам'ятовуйте. Після того, як я прочитаю останнє слово, аркуші переверніть і за сигналом "Пишіть!" запишіть на зворотній стороні те, що запам'ятали. Приготуйтеся слухати, записувати та запам'ятовувати.»

Слова для запам'ятовування в четвертій серії:

поїзд, вишня, зошит, осінь, абазур, галявина, злива, гриб, чашка, курка

Сигнал "Пишіть!" подається, як і в усіх попередніх серіях, через 10 секунд.

Обробка результатів.

Показником обсягу пам'яті в цих серіях є кількість правильно відтворених слів. Результати заносяться до таблиці :

Кількість правильно	ТИП ПАМ'ЯТІ			
	Слуховий	Зоровий	Моторно-	Комбінований

відтворених слів			слуховий	

Переважаючий тип пам'яті при різних типах подання словесного матеріалу визначають шляхом порівняння кількості правильно відтворених слів у кожній з чотирьох серій.

Нормальним обсягом безпосередньої пам'яті слід вважати запам'ятовування 5-9 слів. Якщо в якійсь серії той, кого досліджували, запам'ятав 10 слів, він, швидше за все, використав певну систему засобів, про яку бажано дізнатися із самозвіту та зі спостережень.

Методика № 3. ВИЯВЛЕННЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Мета: виявлення типологічних особливостей особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, ручка, реєстраційний бланк відповідей.

Інструкція: «На кожне запитання дається два варіанти відповідей. Необхідно вибрати відповідь, яка підходить вам найбільше. Відповідний номер та літеру потрібно записати на реєстраційному бланку відповідей».

1. Кому ви надаєте перевагу?
 - а) невеликій компанії близьких друзів;
 - б) великій товариській компанії.
2. Яким книгам ви надаєте перевагу?
 - а) з цікавим сюжетом;
 - б) з розкриттям переживань героїв.
3. Що ви скоріше всього можете допустити у своїй роботі?
 - а) запізнення;
 - б) помилку.
4. Якщо ви здійснюєте поганий вчинок, то:
 - а) гостро переживаєте;
 - б) гострих переживань немає.
5. Як ви сходитеся з людьми?
 - а) швидко, легко;
 - б) повільно, обережно.
6. Чи вважаєте ви себе людиною вразливою?
 - а) так;
 - б) ні.
7. Чи схильні ви сміятися від душі?
 - а) так;
 - б) ні.
8. Чи вважаєте ви себе:
 - а) мовчазним;
 - б) говірким?

9. Ви відверті чи скритні?
 - а) відвертий;
 - б) скритний.
10. Чи любите ви займатися аналізом власних переживань?
 - а) так;
 - б) ні.
11. Коли буваєте у компанії, то надаєте перевагу тому, щоб:
 - а) говорити;
 - б) слухати.
12. Чи часто відчуваєте незадоволення собою?
 - а) так;
 - б) ні.
13. Чи любите ви що-небудь організовувати?
 - а) так;
 - б) ні.
14. Чи хотілося б вам вести інтимний щоденник?
 - а) так;
 - б) ні.
15. Чи швидко ви переходите від рішення до виконання?
 - а) так;
 - б) ні.
16. Чи легко змінюється ваш настрій?
 - а) так;
 - б) ні.
17. Чи любите ви переконувати інших, нав'язувати свою думку?
 - а) так;
 - б) ні.
18. Ваші рухи:
 - а) швидкі;
 - б) повільні.
19. Ви сильно хвилюєтеся через можливі неприємності?
 - а) часто;
 - б) рідко.
20. У складних випадках:
 - а) звертаєтеся за допомогою до інших;
 - б) не любите звертатися.

Обробка результатів.

Показники екстраверсії: 16, 2а, 36, 46, 5а, 66, 7а, 86, 9а, 106, 11а, 126, 13а, 146, 15а, 16а, 17а, 18а, 196, 20а.

Порахуйте кількість Ваших відповідей, що збігаються з ключем і помножьте на 5.

Бали: 0-35 — інтроверсія; 36-65 — амбіверсія; 66-100 — екстраверсія.

Екстраверти (спрямовані назовні) — легкі у спілкуванні, у них високий рівень агресивності, мають тенденцію до лідерства, люблять бути у

центрі уваги, легко зав'язують контакти, імпульсивні, відкриті, контактні (оскільки серед контактів можуть бути і корисні), судять людей за зовнішнім виглядом, не заглядають усередину; холерики, сангвініки.

Інтроверти (звернені всередину): спрямовані на світ власних переживань, малоконтактні, мовчазні, важко заводять нові знайомства, не люблять ризик, переживають розрив старих зв'язків, не розглядають варіантів програшу і виграшу, мають високий рівень тривожності і ригідності; флегматики, меланхоліки.

Амбіверти (поєднання): володіють обома якостями, домінування якоїсь залежить від того, наскільки сильний вплив із-зовні (екстраверсія) або настроїв (інтроверсія).

Методика №4

Мета: визначення рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник.

Хід проведення. Досліджуваному дається інструкція:

«Перед Вами 40 запитань, на кожне з яких потрібно дати відповідь “так” (+) або “ні” (-). Майте на увазі, що питання носять загальний характер і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Тому, уявивши собі типові ситуації та не замислюючись над деталями, відповідайте швидко. Можливо, на деякі запитання Вам буде важко відповісти. Тоді намагайтеся дати ту відповідь, якій Ви віддаєте перевагу. Не прагніть справити приємне враження. Важливо бути щирим під час опитування».

Текст опитувальника

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне кимось із Ваших друзів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що склалася?
5. Чи прагнете Ви до встановлення нових знайомств із різними людьми?
6. Чи подобається Вам брати участь у суспільній роботі?
7. Чи правда, що Вам приємніше й простіше проводити час за книгами або за якими-небудь іншими заняттями, ніж із людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, то чи легко Вам відмовитись від своїх планів?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи подобається Вам вигадувати та організовувати зі своїми друзями різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко Вам включатися в нові для Вас компанії?

12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Ви встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам освоїтись у новому колективі?
16. Чи правильним є твердження, що у Вас не буває конфліктів із друзями через невиконання ними своїх обов'язків, обіцянок?
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися з новою людиною?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання побути наодинці?
20. Чи правда, що Ви погано орієнтуєтесь у незнайомій для Вас обстановці?
21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте Ви труднощі, незручності, сором'язливість, коли доводиться проявляти ініціативу при знайомстві з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкуванні з товаришами?
25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу, розв'язуючи питання, які зачіпають інтереси Ваших друзів?
27. Чи правда, що Ви почуваетесь невпевнено серед малознайомих Вам людей?
28. Чи правильним є твердження, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не важко внести пожвавлення в малознайому для Вас компанію?
30. Чи брали Ви участь у громадській роботі школи?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правильно, що Ви не прагнете відстоювати свою думку чи рішення, якщо їх не зразу підтримали Ваші товариші?
33. Чи почуваетесь Ви невимушено, потрапивши в незнайому для Вас компанію?
34. Ви із задоволенням приступаете до організації всіляких заходів для своїх друзів?
35. Чи правда, що Ви губитесь, коли доводиться говорити перед великою кількістю людей?
36. Чи часто Ви запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. У Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви опиняєтесь в центрі уваги своїх товаришів?

39. Чи часто Ви ніяковієте, спілкуючись із незнайомими людьми?

40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваетесь у великій групі своїх товаришів?

Обробка результатів. Здійснюється зіставлення відповідей досліджуваного з ключем, на основі чого окремо за комунікативними та організаторськими здібностями підраховується кількість відповідей, що збігаються з дешифратором.

Ключ:

а) комунікативні здібності: 1+, 3-, 5+, 7-, 9+, 11-, 13+, 15-, 17+, 19-, 21+, 23-, 25+, 27-, 29+, 31-, 33+, 35-, 37+, 39-;

б) організаторські здібності: 2+, 4-, 6+, 8-, 10+, 12-, 14+, 16-, 18+, 20-, 22+, 24-, 26+, 28-, 30+, 32-, 34+, 36-, 38+, 40-.

Для визначення рівня розвитку даних здібностей обчислюються їхні коефіцієнти – відношення кількості відповідей-співпадинь тієї або іншої здібності до максимально можливої кількості збігів, у даному разі – до 20:

$$K_k = \frac{K_x}{20}, \quad K_o = \frac{O_x}{20},$$

де K_k – коефіцієнт комунікативних здібностей;

K_o – коефіцієнт організаторських здібностей;

K_x , O_x – кількість співпадинь із ключем відповідно до комунікативних та організаторських здібностей. Показники, отримані за даною методикою, коливаються в межах від 0 до 1. Так, ті з них, що наближаються до 1, свідчать про високий рівень розвитку тих або інших здібностей. Наближення ж значення коефіцієнта до 0 – свідчення низького рівня. Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів дослідження. Для якісної стандартизації результатів використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників К відповідає певна оцінка Q:

Шкала оцінок комунікативних здібностей

K_k	Q_k	Рівень комунікативних здібностей
0,10-0,45	1	низький
0,46-0,55	2	нижче середнього
0,56-0,65	3	середній
0,66-0,75	4	високий
0,76-1,0	5	дуже високий

Шкала оцінок організаторських здібностей

K_o	Q_o	Рівень організаторських здібностей
0,20-0,55	1	низький
0,56-0,65	2	нижче середнього
0,66-0,70	3	середній
0,71-0,80	4	високий
0,81-1,0	5	дуже високий

СХЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УЧНЯ

Прізвище, ім'я, по батькові учня;

дата народження;

школа, клас;

загальний фізичний розвиток;

стан здоров'я;

сім'я вихованця: повнота, кількість дітей, структура, умови життя і побуту, взаємини членів сім'ї; конструктивність та екологічність основної лінії сімейного виховання.

II. Особистість учня

1. Яскраво виражені позитивні риси характеру учня: повага до старших, доброта, чуйність, уважність, скромність, доброзичливість, дисциплінованість, організованість, самостійність, акуратність, інші позитивні якості (які?). Як часто проявляє їх?
2. Чи проявляє негативні риси та особливості поведінки: грубість, егоїзм, зазнайство, брехливість, черствість, жорстокість, легковажність, лінь, впертість, інші негативні риси (які?)? Чи має учень шкідливі звички (куріння, лихослів'я та ін.)?
3. Особливості самооцінки та рівня домагань особистості учня.
4. Риси якого типу темпераменту проявляє учень? Як виражаються особливості темпераменту (в емоційній сфері, працездатності, рухливості, товарищескості, ін.)?
5. Переважаючий настрій (веселий, сумний, пригнічений), його стійкість. Чим зумовлюється зміна настрою?
6. Чи має тенденції до якоїсь акцентуації характеру? Якої?
7. Інтереси учня (перерахувати все, чим цікавиться учень; відмітити характер інтересів з точки зору їх глибини та активності, якщо учень не просто проявляє інтерес до якоїсь галузі знань і діяльності, а серйозно нею займається; докладно з'ясувати: чи любить читати, що читає: художню, науково-популярну чи переважно розважальну літературу).
8. Переконавання, мрії, ідеали школяра. Чи спостерігається домінування тих чи інших мотивів у його поведінці?
9. Чи є певні здібності до якоїсь діяльності (до музики, малювання, технічні, артистичні, до спорту, художньої самодіяльності та ін.), в чому вони проявляються?
10. Чи займається самовихованням? Якщо так, то які риси намагається виховати у себе.
11. Загальна характеристика поведінки (поводить себе спокійно, стримано, чи проявляє надмірну рухливість, непосидючість). Чи виконує вимоги дорослих (охоче чи примусово)? Чи допускає порушення шкільного режиму та дисципліни? Які типові порушення дисципліни?

III. Особистість учня в колективі

1. Загальна характеристика класу: розвиток учнів, вихованість, традиції та вимоги класного колективу.
2. Становище учнів в колективі (лідер, популярний, прийнятий, непопулярний, ізольований, відторгнутий), чим це визначається? Чи користується учень авторитетом, любов'ю однокласників?
3. Ставлення до однокласників (любить їх, байдужий, не любить). Чи рахується з думкою колективу? Як ставиться до критичних зауважень товаришів? Чи намагається вплинути на однокласників, як?
4. Чи бувають конфлікти: з учнями, вчителями, батьками? Як часто та з якої причини? Як долаються ці конфлікти?
5. Чи має близьких друзів та на чому заснована ця дружба?
6. Чи задоволений своїм статусом в колективі? Якщо ні, то яке положення хотів би зайняти?
7. Чи має громадські доручення в колективі? Як їх виконує?
8. Чи дорожить перебуванням у школі? Що особливо цінує в ній?
9. Ставлення до вчителів та вихователів (чи має контакт, любить їх, поважає).

IV. Учіння

1. Успішність (які оцінки переважають, чи однаково встигає з різних предметів, з яких не встигає?). Рівень знань.
2. Кругозір, начитаність, рівень розумового розвитку.
3. Розвиток мовлення (його образність, емоційність, словниковий запас, вміння висловити свою думку письмово та усно).
4. Інтерес до знань та ставлення до навчання (чи з цікавістю вчиться, до яких предметів виявляє схильність; як ставиться до оцінки, похвали чи зауважень вчителів та батьків?). Основний мотив учбової діяльності. Як виконує уроки (акуратно, недбало, нерегулярно, не виконує, списує)?
5. Особливості розвитку п і з н а в а л ь н и х процесів:
 - особливості УВАГИ: ступінь розвитку довільності уваги, її концентрація, стійкість, розподіл, обсяг, переключення;
 - осмисленість СПРИЙМАННЯ навчального матеріалу, швидкість осмислення, вибірковість, аналітичність; особливості сприймання простору, часу та інші особливості;
 - рівень та характер розвитку довільної та смислової ПАМ'ЯТІ (заучує матеріал механічно чи за смыслом; чи володіє прийомами раціонального запам'ятовування; яка швидкість і міцність запам'ятовування, а також легкість відтворення; індивідуальні особливості пам'яті (обсяг пам'яті, вид пам'яті, що найкраще розвинений та ін.));
 - розвиток МИСЛЕННЯ: чи відрізняє суттєві, істотні та другорядні ознаки предметів та явищ; який рівень засвоєння загальних та абстрактних понять; чи вміє порівнювати, узагальнювати, робити самостійні висновки; чи швидко знаходить шляхи рішень;

- розвиток УЯВИ: багатство репродуктивної та творчої уяви в різних видах учбової діяльності; точність, повнота образів уявлень.
- 6. Вміння вчитися (дотримання режиму дня; організованість; вміння самостійно працювати з книгою, заучувати матеріал, контролювати себе, складати плани, конспекти та ін.).
- 7. З яких предметів учень не встигає? Які причини цього?
- 8. Ставлення учня до вимог вчителів, до їх педагогічного впливу (активно-позитивно, пасивно-позитивно, пасивно-негативно, активно-негативно, байдуже).

V. Праця

(уроки праці, суспільно-корисна праця в школі та вдома):

1. Ставлення до праці (чи поважає працю, чи ставиться зневажливо; чи зацікавлений у суспільній корисності своєї праці; чи любить працювати; що саме приваблює учня: процес праці, зроблена річ чи оволодіння певною навичкою).
2. Чи має трудові навички та вміння (які?), чи легко їх здобуває? Чи є звичка до тривалих трудових зусиль? Чи бере участь в праці сім'ї?
3. Яким видам праці віддає перевагу (розумовій, фізичній)? Організованість та дисциплінованість в праці.

VI. Дозвілля

1. Чи має стійкий інтерес до якоїсь певної галузі знань, науки, діяльності? Якщо так, то до якої? Як проявляє свій інтерес?
2. Чи бере участь у роботі: гуртка, секції, факультативу? Якщо так, то в якій і де?
3. Чи проявляє потребу в творчій діяльності: технічній, літературній, образотворчій, музичній, іншій (якій)?
4. Чи читає періодичну пресу? Яку, як часто?

VII. Професійна спрямованість

1. Якими професіями цікавиться?
2. Чи має стійкий професійний намір? Якщо так, то ким хоче бути? Чи має досить чітке уявлення про майбутню професію? Чи знає про вимоги обраної професії до людини?
3. До якого типу професій має схильність: людина-людина, людина-природа, людина-техніка, людина-знакова система, людина-художній образ?
4. До якого типу діяльності має схильність (пізнавального, пошукового, перетворюючого)?
5. Чи розпочав самостійну підготовку до майбутньої професії? Чи намагається перевірити свої професійні інтереси в практичній діяльності? Якщо так, то як саме?
6. Чи схвалюють батьки професійні наміри учня? Якщо ні, то чому? Що пропонують?

VIII. ЗАГАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ВИСНОВКИ

1. Основні позитивні якості особистості, що формується. Основні негативні риси, недоліки особистості. Зовнішні та внутрішні причини недоліків, що має учень (умови сімейного виховання, хвороби, відсутність певних здібностей, навичок роботи, неорганізованість, вплив соціального оточення і т.д.).
2. Найважливіші психолого-педагогічні завдання, які стоять перед вчителем, шляхи подальшої виховної роботи з школярем. Рекомендації класному керівникові, активу класу, батькам учня.

**МЕТОДИКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТА ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ В
УЧНІВСЬКІЙ ГРУПІ**

Методика 1.

**МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ СХИЛЬНОСТІ ДО КОНФЛІКТНОЇ
ПОВЕДІНКИ**

К.Н.ТОМАСА-КЛІМАНА, АДАПТАЦІЯ Н.В.ГРИШИНОЇ).

Мета: визначення переважаючого способу поведінки людини в конфліктних ситуаціях.

Необхідний матеріал: бланк опитувальника, ручка чи олівець.

Хід проведення

Інструкція. У кожній з поданих пар оберіть те судження, яке найтипівіше для вашої поведінки. Намагайтеся довго не думати над певним твердженням. Обирайте найтипівіше, що описує Вас якомога точно. Час: 15-20 хвилин.

Типова карта методики

1.

А. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.

Б. Замість того, щоб обговорювати те, в чому ми розходимося, я стараюся звернути увагу на те, з чим ми обидва згодні.

2.

А. Я стараюся знайти компромісне рішення.

Б. Я намагаюся улагодити справу з урахуванням інтересів іншого і моїх власних.

3.

А. Зазвичай я наполегливо прагну добитися свого.

Б. Я стараюся заспокоїти іншого і, головним чином, зберегти наші стосунки.

4.

А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

Б. Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5.

А. Улагоджуючи спірну ситуацію, я весь час стараюся знайти підтримку у іншого.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.

6.

А. Я намагаюся уникнути виникнення прикрощів для себе.

Б. Я намагаюся домогтися свого.

7.

А. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання з тим, щоб згодом вирішити його остаточно.

Б. Я вважаю за необхідне в чомусь поступитися, щоб домогтися іншого.

8.

А. Зазвичай я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Я насамперед стараюся ясно визначити те, в чому полягають всі порушені інтереси і питання.

9.

А. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

Б. Я роблю зусилля, щоб домогтися свого.

10.

А. Я твердо прагну досягнути свого.

Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11.

А. Я насамперед стараюся ясно визначити те, в чому полягають всі порушені інтереси і питання.

Б. Я стараюся заспокоїти іншого, і головним чином, зберегти наші стосунки.

12.

А. Часто я намагаюся не займати позицію, яка може викликати суперечки.

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

13.

А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я наполягаю, щоб було зроблено по-моєму.

14.

А. Я повідомляю іншому свою точку зору і запитую про його погляди.

Б. Я намагаюся показати іншому логіку і перевагу моїх поглядів.

15.

А. Я стараюся заспокоїти іншого, і головним чином, зберегти наші стосунки.

Б. Я стараюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.

16.

А. Я стараюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.

17.

А. Зазвичай я наполегливо стараюся домогтися свого.

Б. Я стараюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.

18.

А. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

19.

А. Я, насамперед, стараюся ясно визначити те, в чому полягають всі порушені інтереси та спірні питання.

Б. Я стараюся відкласти розв'язання спірного питання з тим, щоб згодом вирішити його остаточно.

20.

А. Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності.

Б. Я стараюся знайти найкраще поєднання виграшів і втрат для нас обох.

21.

А. Ведучи переговори, я стараюся бути уважним до бажань іншого.

Б. Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.

22.

А. Я намагаюся знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини.

Б. Я відстоюю свої бажання.

23.

А. Як правило, я заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

Б. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.

24.

А. Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я постараюся піти назустріч його бажанням.

Б. Я стараюся переконати іншого прийти до компромісу.

25.

А. Я намагаюся показати іншому логіку і перевагу моїх поглядів.

Б. Ведучи переговори, я стараюся бути уважним до бажань іншого.

26.

А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я майже завжди переймаюся тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

27.

А. Часто уникаю займати позицію, яка може викликати суперечки.

Б. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

28. А. Зазвичай я наполегливо прагну домогтися свого.

Б. Улагоджуючи ситуацію, я зазвичай стараюся знайти підтримку у іншого.

29.

А. Я пропоную середню позицію.

Б. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

30.

А. Я стараюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми спільно з іншою зацікавленою людиною могли домогтися успіху.

Обробка результатів

Результати співвідносяться з ключем.

Ключ

Питання	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1				А	Б
2		Б	А		
3	А				Б
4			А		Б
5		А		Б	
6	Б			А	
7			Б	А	
8	А	Б			
9	Б			А	
10	А		Б		
11		А			Б
12			Б	А	
13	Б		А		
14	Б	А			
15				Б	А
16	Б				А
17	А			Б	
18			Б		А
19		А		Б	
20		А	Б		
21		Б			А
22	Б		А		
23		А		Б	
24			Б		А
25	А				Б
26		Б	А		
27				А	Б
28	А	Б			
29			А	Б	
30		Б			А
Всього:					

Аналіз результатів

Для опису типів поведінки людей в конфліктних ситуаціях, К.Томас запропонував двовимірну модель регулювання конфліктів, базовану на: кооперації (пов'язаній з повагою людини до інтересів інших людей, включених у конфлікт) і напористості (акцентованій на захисті конфліктуючими власних інтересів). У площині цих двох вимірів автором було виділено типові способи реагування у конфлікті:

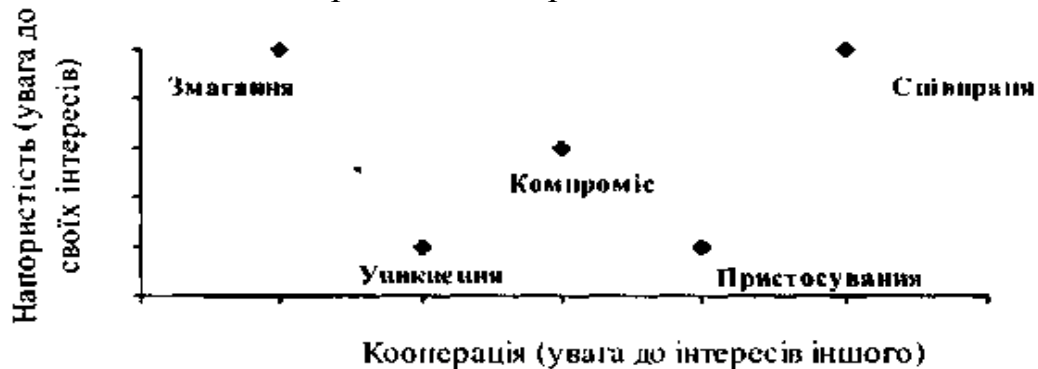
- 1) **Змагання, суперництво (конкуренція)** - прагнення досягти власних інтересів на шкоду іншому;
- 2) **Пристосування** - протилежне суперництву, поступливість та жертвування

власними інтересами заради іншого;

3) **Компроміс** – поєднання переваг та втрат обох сторін конфлікту;

3) **Уникнення** - відсутність як прагнення до кооперації, так і тенденції до досягнення власних цілей;

4) **Співпраця** - учасники ситуації знаходять альтернативу, що фактично повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Способи регулювання конфліктів (за К.Томасом)

За умов уникнення конфлікту жодна зі сторін не досягає бажаного успіху. При таких формах поведінки, як конкуренція, пристосування і компроміс, або один з учасників виявляється у виграші, а інший програє, або вони обидва програють, оскільки йдуть на компромісні поступки. І лише в ситуації співпраці обидві сторони виявляються у виграші.

Зміст звіту

1. У розданому викладачем бланку питань кожен респондент відмічає свої типові реакції реагування у конфліктній ситуації.

2. Розрахувати індивідуальне співвідношення типів реагування у конфлікті. Представити індивідуальну гістограму.

3. Занести дані у групову таблиці. Презентувати частотність використання стратегій реагування у конфлікті членів групи у відсотковому співвідношенні. Побудувати групову гістограму переважаючих типів реагування у конфлікті.

4. Описати, як виявлені тенденції проявляються у комунікації членів групи, їх взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу.

Надати рекомендації щодо стратегії вирішення конфліктної взаємодії у цій групі (класі).

Методика 2.

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ ГРУПИ А.Ф. ФІДЛЕРА

Мета: дослідження основних характеристик психологічного клімату в групі.

Необхідний матеріал: біполярна шкала взаємин, ручка або олівець (або гул-форма).

Хід проведення

Опитувальник складається з біполярних шкал з протилежними характеристиками психологічного клімату в групі.

Проведення дослідження: оцінити, як виявляються перераховані нижче властивості психологічного клімату у вашій групі (таблиця.1), обвівши ту оцінку, яка, на вашу думку, відповідає істині.

Інструкція респонденту: «Нижче наведені протилежні за змістом пари слів, за допомогою яких можна оцінити взаємини в будь-якій групі людей. Чим ближче до правого або лівого слова в кожній парі ви поставите позначку «х», тим більше виражена ця ознака в вашому класі (групі) » і проявляється у взаєминах вашого класу. Не пропускайте будь-якого питання. Починайте!».

Шкала оцінювання властивостей психологічного клімату:

- 3 — властивість виявляється в групі завжди;
- 2 — властивість виявляється в більшості випадків;
- 1 — властивість виявляється нерідко;
- 0 — виявляються в однаковій мірі і та, й інша властивості.

Таблиця 1

Властивості психологічного клімату групи

Властивості психологічного клімату (А)	Оцінка	Властивості психологічного клімату (В)
1. Переважає бадьорий, життєрадісний настрій	3210123	Переважає пригнічений, песимістичний настрій
2. Доброзичливість у стосунках, взаємні симпатії	3210123	Конфліктність у стосунках, антипатії
3. В середині вашої групи між угрупованнями є взаємна повага, розуміння	3210123	Угруповання конфліктують між собою
4. Членам групи подобається разом проводити час, брати участь у спільній діяльності	3210123	Члени групи байдужі до більш тісного спілкування, негативно ставляться до спільної діяльності
5. Успіхи або невдачі товаришів викликають співпереживання, співчуття усіх членів групи	3210123	Успіхи або невдачі товаришів залишають байдужими інших або викликають заздрість, злорадство
6. У групі з повагою ставляться до думок один одного	3210123	Кожний вважає свою думку головною і нетерпимий до думки товаришів
7. Досягнення і невдачі групи переживаються як власні	3210123	Досягнення і невдачі групи не знаходять відгуку серед її членів
8. У важкі для групи дні відбувається емоційне єднання, “один за всіх, і всі за одного”	3210123	У важкі дні група “розкидає”: розгубленість, сварки, взаємні звинувачення
9. Почуття гордості за групу,	3210123	До похвал і заохочень групи її

Властивості психологічного клімату (А)	Оцінка	Властивості психологічного клімату (В)
якщо її відзначає керівництво		члени ставляться з байдужістю
10. Група активна, повна енергії	3210123	Група інертна, пасивна
11. Доброзичливо та з увагою ставляться до новачків, допомагають їм освоїтися в колективі	3210123	Новачки почувають себе чужими, до них часто виявляють ворожість
12. У групі справедливе ставлення до всіх членів, підтримують слабких, виступають на їх захист	3210123	Група помітно розділяється на “привілейованих” і “принижених”, існує зневажливе ставлення до слабких
13. Спільні справи захоплюють усіх, є велике бажання працювати колективно	3210123	Групу неможливо “підняти” на спільну справу, кожний думає про власні інтереси

Обробка та аналіз результатів

Визначити загальний рівень персональної (для кожного окремо) оцінки психологічного клімату (С), склавши оцінки: лівої сторони від 0 – сума А, правої сторони – сума В та знайшовши різницю: $C = A - B$.

Оціночна шкала

Якщо С дорівнює нулеві або є величиною від’ємною, то можемо говорити про несприятливий психологічний клімат з погляду даного індивіда. Якщо С – величина додатна, то можемо говорити про сприятливий психологічний клімат.

Зміст звіту

1. У розданому бланку, розробленому на основі таблиці 1, виставити оцінки за властивостями, які характеризують психологічний клімат у групі.
2. Розрахувати індивідуальну оцінку психологічного клімату (С) для кожного члена групи окремо.
3. Занести дані у групову таблиці, знайти відсоткове співвідношення кількості задоволених та незадоволених психологічним кліматом в групі.
4. Розрахувати середньогрупову оцінку психологічного клімату.
5. Дати письмові відповіді на контрольні питання.

Контрольні питання

1. Які властивості притаманні позитивному психологічному клімату групи? Негативному? В чому і в якій мірі вони виявляються у цій групі? Як виявляються ці властивості в щоденному спілкуванні, в навчальній діяльності, у позанавчальний час?

2. Який ступінь зрілості цієї групи, в чому він виявляється? Чи робить хтось у групі особливий внесок у життєдіяльність цієї групи? А особисто Ви?

3. Що, з Вашої точки зору, обумовлює формування негативних складових психологічного клімату у цій групі?

4. Що треба зробити, щоб покращити психологічний клімат у цій групі – Ваші міркування, рекомендації?

Методика 3.

ОПИТУВАЛЬНИК СПРИЙНЯТЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДО БУЛІНГУ [10]

Мета: оцінка рівня поширеності та схильності освітнього середовища закладу до булінгу, превенція булінгу в групі.

Необхідний матеріал: анкета для проведення анонімного опитування (або гугл форма).

Хід проведення

Опитування має проводитися лише анонімно та створити умови захищеності даних. Для цього варто переконатися, що:

- ✓ учні мають достатньо часу (40 хв) на проходження тесту;
- ✓ учні не підписують аркуші та жодним чином не видають себе (на аркуші не треба нічого писати — лише позначати обрані відповіді);
- ✓ учні мають змогу відповідати на запитання так, що викладач або інші школярі не бачать їхні відповіді.

Примітка: в умовах практичної діяльності опитування проводиться за місяць після початку навчального року (жовтень), і наприкінці року (квітень-травень) і дає змогу вирахувати дельту прогресу в подоланні булінгу. Якщо показники наприкінці року є нижчими за ті, що були на початку — це означає, що прогрес у подоланні булінгу є. Надалі опитування проводиться раз на рік (припустимо, у лютому), для моніторингу ситуації.

Текст анонімного опитувальника «Сприйнятливість навчального середовища до булінгу»

Група _____ Дата _____

Інструкція: Цей опитувальник було створено для розуміння ситуації з булінгом у твоєму навчальному закладі. Вчителі чи батьки можуть не бачити багатьох речей. Нам важливо розуміти, що відбувається у твоєму навчальному житті, аби зробити простір ліцею безпечним, і щоб кожному та кожній було добре вчитися.

Участь в опитуванні є анонімною, тож тобі не треба підписувати аркуш. Будь ласка, обведи літеру/-ри перед варіантом/-тами відповіді, які тобі близькі. Твої батьки, однокласники або вчителі не можуть примусити тебе розповісти, якими саме мають бути твої відповіді. За відмову відповідати чи показувати відповіді ніхто і ніяк тебе не покарає. Тому можеш сміливо писати усе, що думаєш.

Оскільки опитування стосуватиметься булінгу, то будь ласка, ознайомся з визначенням булінгу:

Булінг — це коли людині навмисно і неодноразово завдають болю:

- фізичного, словесного, психологічного;
- коли не беруть до гурту або псують репутацію (наприклад, розпускають чутки), перешкоджаючи дружнім стосункам;
- людині, яка зазнає булінгу, непросто захистити себе.

Ми будемо вдячні, якщо твої відповіді будуть максимально правдивими. Навіть якщо ти напишеш, що булиш когось — ніхто не дізнається, що це ти :)

Спочатку з'ясуємо трішки про тебе та ліцей.

1. Ти хлопець чи дівчина?

- А. Хлопець
- Б. Дівчина

2. Чи маєш ти у ліцеї вчителя, якому можеш довірити великий секрет?

- А. Маю одного
- Б. Маю двох
- В. Маю трьох чи більше
- Г. Таких вчителів немає

3. Який настрій у тебе в ліцеї впродовж дня?

- А. Мені радісно і спокійно
- Б. Мені нудно, але загалом спокійно
- В. Я відчуваю легку тривогу
- Г. Мені сильно тривожно
- Д. Мені страшно бути в ліцеї

4. Чи пишаєшся ти тим, що є учнем/ученицею свого ліцею?

- А. Так, дуже пишаюся
- Б. Трохи пишаюся
- В. Мені все одно
- Г. Тут нема чим пишатися
- Д. Мені соромно через те, що я учень цього ліцею.

5. Чи радісно тобі йти до ліцею щоранку?

- А. Так, я радію, коли йду до ліцею
- Б. Мені не радісно, але й не сумно
- В. Мені байдуже, я йду, бо мушу
- Г. Терпіти не можу ліцей, ходжу через силу
- Д. За кожної нагоди пропускаю ліцей

6. Як часто ти по-дружньому спілкуєшся в ліцеї з однолітками, наприклад, обговорюєш останні події життя, ділишся радістю чи секретами?

- А. Спілкуюся щодня, маю кілька/багато добрих друзів
- Б. Маю одного друга, якому достатньо довіряю
- В. Маю знайомих, але ми не розмовляємо з ними про справді важливі речі
- Г. Здебільшого проводжу час у ліцеї на самоті

Д. Все моє спілкування у ліцеї — це зачіпки та знущання з боку однокласників

Булінг

Пригадай свої останні кілька місяців у ліцеї: як це було? Якщо ти проходиш тест на початку навчального року, то пригадай останню чверть у цьому ліцеї в минулому класі.

7. Як часто тебе ображали в ліцеї за останні пару місяців?

- А. Зі мною такого не траплялося
- Б. Бувало буквально раз за останній місяць
- В. Було двічі або більше разів на місяць
- Г. Мене ображають так часто, що складно порахувати
- Д. Це відбувається щодня

Говорячи про образи — поговорімо, що саме відбулося

8. Про мене розпускали чутки або/чи наговорювали на мене моїм друзям

- А. Такого не було
- Б. Було десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

9. Мене зумисне не брали до гурту, лишали поза спілкуванням, не обирали до команди чи не сідали зі мною, від чого мені було образливо

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

10. Мене неприємно дражнили, обзивали чи говорили неприємні речі в обличчя

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

11. Мене могли штовхнути, вдарити, поставити підніжку чи зачинити десь

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

12. Псували мої речі (наприклад, скидали книжки з парти чи жбурляли рюкзаком)

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

13. У мене забирали гроші, речі чи їжу

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

14. Мене ображали в якийсь інший спосіб

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня Приводи

15. Мене ображали через те, що я переселенець (-ка)

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

16. Мене ображали через мову, якою я спілкуюся

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

17. Мене ображали через нетипову поведінку (наприклад, надто сильну балакучість, мрійливість чи рухливість)

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

18. Мене ображали через зовнішність (наприклад, незвичну)

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

19. Мене обзивали чи робили жести сексуального характеру (наприклад, імітуючи статевий акт або задираючи спідницю тощо)

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня

20. Мене ображали через мою справжню чи уявну сексуальну орієнтацію

- А. Такого не було або було одного разу
- Б. Буває десь раз на місяць
- В. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня
- Г. Щодня
- Д. Не знаю, що відповісти/не розумію питання

21. Скільки учнів займалося булінгом (коли тебе ображали більше ніж один раз, і ти не міг/не могла як слід себе захистити)?

- А. Мене взагалі не булили
- Б. Здебільшого одна людина
- В. Група з 2-3 учнів
- Г. Група з 4-9 учнів
- Д. Увесь клас

22. Як довго триває ця ситуація (булінгу)?

- А. Мене взагалі не булили
- Б. Це триває останні пару тижнів
- В. Це триває від початку навчального року
- Г. Це тривало скільки себе пам'ятаю
- Д. Це почалося після мого переходу до нового ліцею/групи

23. Чи бачив/-ла ти, як булили інших учнів твого ліцею чи групи?

- А. Так, було таке, я це бачив (-ла)
- Б. Про такі випадки говорили в ліцеї, але я на власні очі не бачив/-ла
- В. Ні, такого не було

24. Якщо тебе хтось цькує або ображає, то де саме це відбувається (відміть кожне місце, яке підходить)

- А. Мене не булили
- Б. Мене булили в одному чи кількох місцях нижче (постав Х біля тих місць, де це відбувалося це може бути як одне, так і кілька місць)

- ☐ На ігровому майданчику
- ☐ У коридорі
- ☐ У класі (вчитель був присутній)
- ☐ У класі (вчитель був відсутній)
- ☐ На сходах
- ☐ У туалеті
- ☐ У кімнаті для перевдягання
- ☐ В їдальні
- ☐ На шляху до ліцею
- ☐ Через інтернет
- ☐ Інше місце

25. Чи ти комусь розповідав/-ла, що тебе булять у ліцеї?

- А. Я нікому не розповідав/-ла
- Б. Я розповідав/-ла комусь в ліцеї (вчителі, класний керівник, психолог, завуч, директор)
- В. Я розповідав/-ла комусь з батьків/родичів.
- Г. Мене не булять в ліцеї

26. Як часто інші учні твого ліцею, ставши свідками булінгу, намагалися його зупинити?

- А. Це відбувається часто
- Б. Час від часу таке спостерігаю
- В. Дуже зрідка таке буває

Г. Ніколи такого не доводилося спостерігати

Д. Я не був/була свідком булінгу

27. Як часто вчителі або інші дорослі в ліцеї намагалися втрутитися в ситуацію цькування?

А. Це відбувається часто

Б. Час від часу таке спостерігаю

В. Дуже зрідка таке буває

Г. Ніколи такого не доводилось спостерігати

Д. Я не був/була свідком булінгу

28. Коли ти бачиш, як у ліцеї когось булять (не тебе), чи втручаєшся ти?

А. Ні, бо це не моя справа

Б. Ні, бо мене теж цькуватимуть

В. Ні, бо це все одно не допоможе

Г. Ні, бо школяр, котрого булять, на це заслужив/-ла

Д. Так, бо відчуваю гостру несправедливість

Е. Так, бо це зробить мене у власних очах хорошим/ хорошою

Є. Так, бо у нашому ліцеї таким речам не місце

Ж. Я не був/була свідком булінгу у нашому ліцеї

Булінг інших учнів

29. Як часто ти долучався/-лась до булінгу інших учнів у ліцеї?

А. Такого не було

Б. Таке було лише раз

В. Було десь раз на місяць, більше, ніж один раз

Г. Більш як 3 рази на місяць, але не щодня

Д. Щодня

30. Якщо тобі траплялося когось регулярно ображати в ліцеї, то це було:

А. Обзивання, вигадкування прізвиськ

Б. Бійки, штовхання, щипання, підніжки

В. Розпускання пліток, наговорювання на цю людину

Г. Небажання брати цього учня/ученицю до гурту

Д. Діставання школяра інтернетом (повідомлення, месенджери, відео)

Е. Псування речей

Є. Забирання грошей чи їжі

Ж. Я не ображав/-ла інших школярів

31. Чи говорив з тобою вчитель/класний керівник або інший дорослий зі школи щодо того, що ти когось булиш?

А. Я не булю нікого в ліцеї

Б. Зі мною не говорили

В. Говорили раз

Г. Говорили кілька разів

Д. Говорили, хоча насправді я не цькую

32. Як гадаєш, ти міг/могла би приєднатися до булінгу когось, хто тобі не подобається?

- А. Так
- Б. Можливо
- В. Я не знаю
- Г. Скоріше, ні
- Д. Ні
- Е. Точно ні

33. Як ти зазвичай реагуєш, коли бачиш, що учня твого віку булять інші?

- А. Я не був/-ла свідком цього
- Б. Можу спостерігати і подумки підтримувати того, хто цькує, бо цей школяр заслуговує на таке
- В. Вголос висловлюю підтримку того, хто цькує, особливо якщо цей школяр заслуговує на таке
- Г. Сміливо приєднуюся до цькування
- Д. Я просто спостерігаю, що відбувається
- Е. Я нічого не роблю, але думаю, що я повинен/повинна допомогти учневі, над яким знущаються
- Є. Я намагаюся якимось чином допомогти людині, яку цькують

34. Як часто ти боїшся, що тебе булитимуть?

- А. Ніколи
- Б. Рідко
- В. Іноді
- Г. Досить часто
- Д. Часто
- Е. Дуже часто

Обробка та аналіз результатів

Обрахунок проводиться за таблицею балів (ключ),

Ключ для підрахунку рівня булінгу в групі/навчальному закладі

Питання	0 балів	1 бал	2 бали	3 бали
1.	-	-	-	-
2.	В	Б	А	Г
3.	А, Б	В	Г	Д
4.	А	Б	В	Г
5.	А, Б	В	Г	Д
6.	А	Б	В	Г, Д
7.	А	Б	В	Г, Д
8.	А	Б	В	Г
9.	А	Б	В	Г
10.	А	Б	В	Г
11.	А	Б	В	Г
12.	А	Б	В	Г
13.	А	Б	В	Г

14.	А	Б	В	Г
15.	А	Б	В	Г
16.	А	Б	В	Г
17.	А	Б	В	Г
18.	А	Б	В	Г
19.	А	Б	В	Г
20.	А, Д	Б	В	Г
21.	А			Б, В, Г, Д
22.	А			Б, В, Г, Д
23.	В		Б	А
24.	А			Б
25.	-	-	-	-
26.	А, Д	Б	В	Г
27.	Г, Д	А	Б	В
28.	Ж	Д, Е, Є		А, Б, В, Г
29.	А, Б	В	Г	Д
30.	Ж	-	-	Решта
31.	А	Г	В, Д	Б
32.	Е, Д	Г, В	Б	А
33.	А, Е, Є	Д	Б	В, Г
34.	А	Б, В	Г	Д, Е
кількість				
множник	* 0	* 1	* 2	* 3
сума	+	+	+	+
разом	=			

Потім знаходиться середнє значення по групі.

Обрахунок та питання-«ключі»:

Бали обраховуються для кожної анкети індивідуально, результати анкет додаються і діляться на кількість учасників, що брали участь.

Запитання-«ключі»

Деякі запитання (2, 3, 4, 5, 6) сигналізують про окремі проблеми в групі, які можуть бути причиною булінгу і є зонами посиленої уваги. Високі показники (2-3 середній) у запитаннях-ключах показують точки втручання у програмі превенції булінгу.

Запитання-«ключ» 2 — Навчальний заклад має працювати над розбудовою довірливих стосунків учнів та педагогів. Аспекти, які потребують перевірки:

- чи не має вчитель/класний керівник «улюбленців» та «неулюбленців»

- чи має справедливе, рівне ставлення до всіх?

- чи не кричить, не зривається на учнів?

- чи не тримає групу у страху?

Запитання-«ключ» 3, 5 — Ці запитання досліджують загальну

атмосферу, що панує в закладі освіти. Аспекти, які потребують перевірки:

- чи гарні стосунки у школярів з вчителем?
- чи відчувається кожен учень прийнятим?
- чи достатньо розбудовані соціальні мережі всередині групи?
- чи є у групі булінг (можливо, прихований, неочевидний для педагога)

Запитання-«ключ» 4 — Ліцей має працювати над почуттям приналежності. Аспекти, які потребують втручання:

- чи є озвученими в закладі освіти загальнолюдські цінності?
- чи підкреслюється почесність приналежності до спільноти групи?
- чи має ліцей символіку, дні одягу в кольорах навчального закладу, гімн ліцею тощо?
- чи кожен/кожна у ліцеї відчувається прийнятим?

Запитання-«ключ» 6 — Ліцей має звернути увагу на розбудову дружніх стосунків усередині групи. Звернути увагу також варто, якщо більшість відповідей мають низькі бали (за групою), але одна чи кілька відповідей мають високі (3) бали. Це може сигналізувати про потенційну або актуальну мішень булінгу. Аспекти, які потребують перевірки:

- чи мають учні достатньо активностей у двійках, трійках, четвірках як під час виконання проектної роботи, на перервах?
- чи є школярі, яких інші однокласники уникають брати до проєктів, команд, активностей?
- чи достатньо проводиться часу групою разом за приємними активностями?
- чи достатньо група має позаурочних спільних активностей? (похід в музей чи парк, перегляд кіно тощо)

Методика 4.

ДІАГНОСТИКА ДЛЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАЛОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ГРУПИ

Мета: визначення рівня розвитку малої навчальної групи за допомогою класного керівника (вчителя-предметника).

Необхідний матеріал: біполярна шкала характеристик малої навчальної групи, ручка або олівець (або гул-форма).

Хід проведення

Такий аналіз проводиться після проведення попередніх досліджень (конфліктності, соціально-психологічного клімату) за домовленістю з класним керівником. Здобувач освіти отримує згоду класного керівника (вчителя-предметника), який добре знає специфіку комунікації у цьому класі. Фіксується експертна оцінка педагога та спільно з ним робиться висновок щодо прояву основних характеристик учнівського колективу, обговорюються шляхи оптимізації взаємодії у ньому.

Інструкція. Карта-схема, що складається з опитувальних аркушів, являє собою п'ятибальну шкалу, вмонтовану в набір якостей, що характеризують найістотніші властивості групи.

Оцінка рівня розвитку окремих групових якостей йде за п'ятибальною системою:

5 - ставиться тоді, коли якість дуже сильна і постійно виявляється;

4 - виявляється постійно, але не так сильно;

3 - не дуже виявляється;

2 - виявляється протилежна негативна якість;

1 - сильно виявляється протилежна негативна якість.

Наведемо приклад заповнення таблиці.

7. Група прагне спілкуватися і співробітничати з іншими членами.	5	4	3	2	1	7. У групи спостерігається прагнення відокремитися, ізолюватися від інших груп.
--	---	---	---	---	---	---

5 - ставиться, коли прагнення спілкуватися з іншими групами дуже яскраво виражено;

4 - коли не дуже виражено;

3 - слабо виражено;

2 - більше виражене прагнення відокремитися, чим спілкуватися;

1 - прагнення відокремитися виражено яскраво.

Оскільки якості групи представлені в карті-схемі у більшості випадків за принципом протилежності, необхідно одночасно враховувати і негативні, і позитивні якості. Щоб оцінити яку-небудь якість, необхідно прочитати ліворуч її позитивну оцінку, а праворуч - негативну і лише потім обвести кружечком оцінку проти відповідних балів і вписати напроти кожного судження прізвища тих учнів, що помітно впливають на дану властивість класу.

Таблиця 2

Напрямки активності групи

Спрямованість						
1. Група активна, сповнена творчої енергії.	5	4	3	2	1	1. Група інертна, пасивна.
2. Група вище за все ставить позитивні духовні вимоги (мистецтво, література, навчання, удосконалення професії).	5	4	3	2	1	2. Група вище за все ставить примітивні матеріальні блага, гроші, розваги тощо.
3. У своїх справах група ставить перед собою суспільно корисні цілі.	5	4	3	2	1	3. Групу відрізняють суспільно шкідливі, асоціальні цілі.
4. Групу об'єднує одна загальна мета діяльності, а не просто подібні цілі кожного члена	5	4	3	2	1	4. У групі об'єдналися люди, у яких лише подібні співпадаючі цілі, але ці цілі не стали

групи окремо.						загальногруповими.
5. У групі найбільше поважають колективістів, що роблять усе заради інших.	5	4	3	2	1	5. Популярні члени групи - егоїсти, що працюють лише для себе.
6. Члени групи прагнуть постійно спілкуватися один з одним.	5	4	3	2	1	6. У членів групи немає прагнення постійно спілкуватися один з одним.
7. Група прагне спілкуватися і співробітничати з іншими групами.	5	4	3	2	1	7. У групи спостерігається прагнення відокремитися, ізолюватися від інших груп.
8. Групу відрізняють стійкі інтереси.	5	4	3	2	1	8. Групу відрізняє швидка зміна інтересів.
9. Група постійно реалізує свої інтереси на практиці.	5	4	3	2	1	9. Група пасивна, цікавлячись чимось, не прагне це здійснити на практиці.
10. Актив, ядро групи спонукає її до суспільно корисних справ.	5	4	3	2	1	10. Актив спонукає групу до антигромадських справ.
11. У групі справедливо ставляться до всіх членів групи, прагнуть підтримати слабких у загальній діяльності, кожний відчуває почуття захищеності.	5	4	3	2	1	11. Група помітно поділяється на «привілейованих» і «знехтуваних», у ній зневажливо ставляться до слабких членів групи.
Організованість						
1. У групі розумно, доброзичливо вирішуються питання взаємодопомоги.	5	4	3	2	1	1. Необхідність розв'язання групової задачі викликає протидію і навіть конфлікти.
2. Група може самостійно обрати собі організаторів з різних видів діяльності.	5	4	3	2	1	2. Група не може самостійно, без допомоги старших вирішити питання про вибір організаторів або проводить вибори несерйозно за принципом «кого-небудь, тільки не мене».
3. Члени групи взаємодіють у тому напрямку, що приносить успіх усій групі у цілому.	5	4	3	2	1	3. Більшість членів групи орієнтуються на себе і роблять те, що їм зручно і вигідно.
4. Важкі умови, ситуація небезпеки, несподівані сильні впливи ще більше згуртовують групу.	5	4	3	2	1	4. У цих умовах відбувається неузгодженість групи, аж до її повного розпаду.

5. Невдача в досягненні групової мети приводить до ще більшої єдності і згуртованості групи.	5	4	3	2	1	5. Невдача в досягненні групової мети розслаблює групу аж до її повного відмовлення від реалізації даної мети.
6. Група постійно і стійко підтримує зв'язок і здійснює взаємодію з іншими групами.	5	4	3	2	1	6. Група прагне ізолюватися від інших груп, протидіє контактам з ними.
7. Група доброзичливо ставиться до нових членів, намагається допомогти їм пристосуватися та „прижитися” у новому середовищі.	5	4	3	2	1	7. Група вороже ставиться до нових членів, протидіє входженню їх у нове для них середовище.
8. Група легко, вільно, швидко, з високою результативністю узгоджує свої дії.	5	4	3	2	1	8. Група нездатна до узгоджуваності своїх дій.
9. Група являє собою стійке єдине ціле. Існуючі у групі окремі підгрупи (наприклад, за симпатією) активно взаємодіють одна з одною, підтримуючи загальну єдність.	5	4	3	2	1	9. Група не являє собою єдиного цілого, розпадається на ряд окремих підгруп, які ворогують між собою.
10. Члени групи активно прагнуть зберегти групу як єдине ціле. Група наполегливо протидіє спробам роз'єднатися.	5	4	3	2	1	10. До збереження групи її члени ставляться байдуже. Група легко піддається роз'єднанню або навіть сприяє цьому.
11. Група має здібних, гарних організаторів, що є її авторитетами та повноправними представниками.	5	4	3	2	1	11. Група не має гарних, здібних організаторів.
Інтелектуальна комунікативність						
1. Група має чітке єдине судження про можливості її дійсних організаторів.	5	4	3	2	1	1. Група не має єдиної думки про можливості своїх організаторів. Думка групи про своїх організаторів суперечлива.
2. Всі члени групи прислухаються до думки своїх товаришів і приходять до	5	4	3	2	1	2. Члени групи не прислухаються до думки своїх товаришів, точки зору

єдиного судження.						протилежні.
3. Члени групи добре і постійно проінформовані про все, що стосується групи: її задачі, внутрішньогрупові стосунки, її місце серед інших груп, результати її діяльності.	5	4	3	2	1	3.В групі не знають про її задачі, про внутрішньогрупові стосунки, її місце серед інших груп, результати її діяльності.
4. Група легко знаходить спільну мову, взаєморозуміння при вирішенні групових задач.	5	4	3	2	1	4. В групі немає взаєморозуміння при вирішенні загальних задач.
5. При обговоренні актуальних питань, які стосуються групи і поведінки окремих її членів, група активно досягає єдиної думки і знаходить єдине рішення.	5	4	3	2	1	5. Група не здатна прийти до єдиної думки щодо питань, які стосуються як групи у цілому, так і окремих її членів.
6. У змінюваних життєвих ситуаціях група швидко оцінює зміни, створює нову загальну думку.	5	4	3	2	1	6. Група не здатна оцінити змінену обстановку.
7. При оцінці сприйнятливих фактів і подій оточуючого життя у групі існує єдність суджень.	5	4	3	2	1	7. Для групи характерні протилежні судження в оцінці сприйнятливих фактів, подій.
8. Група має єдину і чітку думку про свої досягнення, переваги і невдачі.	5	4	3	2	1	8. У групі має місце суперечлива думка про свої досягнення та невдачі.
9.Група вірно, одностайно оцінює своє місце серед інших груп.	5	4	3	2	1	9.Група невірно і суперечливо оцінює своє місце серед інших груп.
10. Критичні зауваження з боку членів групи приймаються доброзичливо і сприяють створенню єдиної групової думки.	5	4	3	2	1	10. Критичні зауваження з боку одних членів групи приймаються іншими її членами вороже і сприяють роз'єднанню групової думки.
11. Критичні зауваження ззовні групи сприймаються доброзичливо, самокритично і формують прагнення до осмислювання і виправлення недоліків.	5	4	3	2	1	11. Критичні зауваження ззовні сприймаються групою вороже і викликають прагнення до відсічі, настоюванні на недоліках, груповій упертості.
Психологічний клімат						

1. Перевага мажорного, піднесеного, доброго загального тону в групі.	5	4	3	2	1	1. Перевага пригніченого, песимістичного настрою в групі.
2. Доброзичливість у взаєминах членів групи, взаємне притягання один до одного, симпатія.	5	4	3	2	1	2. Конфліктність у відносинах, відштовхування, антипатія.
3. Прагнення до спільності переживань подій, життєвих явищ, творів мистецтва.	5	4	3	2	1	3. Тенденція до закритості членів групи щодо один одного, відмова або відхилення від групового характеру переживань.
4. Успіхи або невдачі групи у цілому переживаються яскраво всіма членами групи.	5	4	3	2	1	4. Успіхи або невдачі групи залишають членів групи байдужими.
5. Успіхи або невдачі товаришів викликають переживання, відверту участь інших членів групи. Тут мають місце схвалення, підтримка, а зауваження і критика робляться з доброзичливих позицій.	5	4	3	2	1	5. У цих умовах у групі виявляються заздрість, зловтіха, а докори і критика виходять з бажання принизити, образити.
6. У складних ситуаціях відбувається емоційне єднання, загальний мобілізаційний настрій.	5	4	3	2	1	6. У цих умовах група губиться, «розкисає», спостерігається розгубленість, сварки, взаємні звинувачення тощо.
7. Негативна оцінка групи з боку більш широких спільнот або їхніх органів викликає групове співпереживання, що виражає єднання групи і сприяє йому.	5	4	3	2	1	7. У даних обставинах у частини групи мають місце переживання, що виражають роз'єднання групи або сприяють цьому.
8. У взаєминах між емоційними об'єднаннями (угрупованнями за симпатіями) існує взаємна прихильність і доброзичливість.	5	4	3	2	1	8. Угрупування конфліктують між собою, вороже відносяться один до одного.
9. Групові емоційні «вибухи» у складних життєвих ситуаціях (наприклад, загальне обурення, збурювання) регулюються групою і не змінюють якісно зміст її поведінки.	5	4	3	2	1	9. Групові емоційні стани вибухового характеру виходять з-під контролю групи, протікають стихійно і визначають зміст групової поведінки.
10. Членам групи подобається бути разом, їм хочеться	5	4	3	2	1	10. Члени групи не прагнуть бути разом, проявляють

частіше знаходитися у групі, брати участь у спільній діяльності.						байдужість до спілкування, виражають негативне, емоційне ставлення до спільної діяльності.
11.Група здатна стримувати прояв своїх почуттів, коли цього потребують інтереси справи.	5	4	3	2	1	11.Група не в змозі стримувати емоційні пориви в необхідних ситуаціях.

Обробка й інтерпретація результатів

Кількісна оцінка проводиться на основі зіставлення загальної суми за всіма інтегративними властивостями з наступною шкалою виміру рівня розвитку групи:

Рівні розвитку групи	Сума балів за всіма якостями
Високий розвиток	180-220
Вище середнього розвиток	140-179
Середній розвиток	100-139
Недостатній розвиток	60-99

Інтегративність групи веде до узгодженості актів поведінки і діяльності членів групи. Група високого рівня розвитку - це система інтегративних і диференціальних ознак. Відмінність такої групи від дифузійної групи полягає в якісній своєрідності міжособистісних відносин і взаємодії, а також рівнів розвитку таких загальних характеристик, як **спрямованість, організованість, інтелектуальна комунікативність, психологічний клімат**, що і утворюють структуру групи високого рівня розвитку.

Спрямованість - це зміст тих цілей, інтересів і моральних цінностей класу, навколо яких об'єднується більшість його членів. До спрямованості відноситься також готовність класу допомагати іншим класам і вступати у співробітництво з ними, готовність поступитися своїми інтересами заради інтересів усієї школи (у протилежному випадку класові властивий «груповий егоїзм»).

Організованість - здатність класу до самоврядності, уміння самостійно організовуватись у важких або непередбачених ситуаціях, узгоджено висувати лідерів-організаторів, уміння підкорятися вимогам своїх товаришів (лідерів). Умілих лідерів вистачає для організації будь-якої справи. Узгодженість думок і дій, готовність кожного школяра взяти на себе ініціативу і підвищену відповідальність. Правильне орієнтування кожного школяра в життєдіяльності класу, розуміння того, на якому місці у групі ти знаходишся і які твої обов'язки з цього випливають».

Інтелектуальна комунікативність - це здатність класу швидко і легко знаходити спільну мову, приходити до загальної думки, установлювати подібність суджень. Школярі задоволені своєю здатністю розуміти один одного з півслова. Взаєморозуміння приносить їм радість і почуття

комфорту. Клас активізує своїх членів, коли шукає загальне рішення. До думки кожного уважно прислухаються, домагаючись загальної мови і спонукаючи один одного до активного обговорення різних позицій.

Психологічний клімат - перевага того або іншого психологічного настрою (мажорного, піднесеного, песимістичного, пригніченого); ступінь психологічної захищеності кожного учня (доброзичливість у взаєминах, підтримка у важкій ситуації або напруженість у взаєминах, докори, спроби принизити гідність особистості, байдужість).

Емоційна єдність - успіхи або невдачі яскраво переживаються всім колективом. **Роз'єднаність** - учні не прагнуть бути разом, виявляють байдужість до спілкування.

Крім того, оцінюється підготовленість групи як рівень знань, навичок, умінь в тому або іншому виді спільної групової діяльності.

Зміст звіту

1. У розданому викладачем бланку, розробленому на основі таблиці 2, виставити оцінки за властивостями, які характеризують напрями активності у колективі.

2. Розрахувати рівень розвитку навчальної групи за загальними характеристиками: **спрямованість, організованість, інтелектуальна комунікативність, психологічний клімат** та підрахувати загальну суму за всіма переліченими вище інтегративними властивостями для кожного члена групи окремо.

3. Занести дані у групову таблицю, знайти відсоткове співвідношення кількості задоволених та незадоволених рівнем розвитку навчальної групи.

4. Розрахувати середньогрупову оцінку рівня розвитку навчальної групи.

5. Дати письмові відповіді на контрольні питання.

Контрольні питання

1. Які властивості притаманні групі високого рівня соціально-психологічного розвитку? Низького рівня соціально-психологічного розвитку? В чому і в якій мірі вони виявляються у Вашому колективі? Як виявляються ці властивості в щоденному спілкуванні, в навчальній діяльності, у позанавчальний час?

2. Який ступінь інтегративності Вашого колективу, в чому він виявляється? Чи робить хтось у групі особливий внесок у життєдіяльність даного колективу? А особисто Ви?

3. Що, на Ваш погляд, обумовлює формування негативних складових рівня соціально-психологічного розвитку Вашої групи?

4. Що треба зробити, щоб покращити рівень соціально-психологічного розвитку Вашої групи – Ваші міркування, рекомендації?

СХЕМА
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
УЧНІВСЬКОГО КЛАСУ

Загальні рекомендації щодо проведення
діагностики малої соціальної групи (класного колективу)

У процесі соціально-психологічної діагностики класного колективу рекомендовано [111] орієнтуватися на **суттєві та системні якості групи**, що зумовлюють розвивальний вплив на особистісний розвиток її членів (таблиця 3).

Таблиця 3

Суттєві та системні характеристики групи

Характеристики групи	Опис прояву	Контрольне питання та міра вияву (від 0 до 100%)
Суттєві якості групи		
<i>Інтегративність</i>	міра єдності, спільності членів групи, що визначається за показниками ціннісно-орієнтаційної єдності її членів (протилежною якістю є дезінтегрованість)	Наскільки учні класу відчують себе єдиним спільним, колективом?
<i>Згуртованість</i>		Чи є у групі традиція спільних святкувань днів народжень, іменин чи інших свят?
<i>Мікроклімат</i>	самопочуття кожної особистості в групі, міра її комфортності, задоволеності (незадоволеності) від переживання приналежності до спільноти	Переважає більшість учнів почувають себе в групі комфортно?
<i>Референтність</i>	міра прийняття членами групи групових еталонів (правил та норм)	Переважає більшість школярів групи приймає та виконує правила, встановлені групою?
<i>Лідерство</i>	ступінь провідного впливу певних членів на групу в цілому в напрямі здійснення групових завдань	Чи є в групі особи, які здатні впливати на рішення, що приймаються групою? Чи є в групі особи, які відіграють головну роль в організації навчальної діяльності чи при вирішенні

		завдань, поставлених перед учнівським класом? Чи є в групі особи, які ініціюють неформальне міжособистісне спілкування членів групи?
<i>Інтрагрупова активність (всередині групи) Здатність до взаємодії</i>	міра активізації групою осіб, що її складають здатність співпрацювати при досягненні спільної цілі	Наскільки група здатна активувати своїх членів? Чи характерною для групи є співпраця між її членами?
<i>Інтергрупова активність (між групами) Відкритість</i>	ступінь впливу певної групи на інші групи	Чи має ця група вплив на інші групи? Чи спілкуються та співпрацюють члени групи з представниками інших груп?
Системні характеристики		
<i>Групова спрямованість</i>	соціальна цінність для групи прийнятих нею цілей, мотивів діяльності, ціннісних орієнтацій та групових норм	Чи мають соціальну цінність для членів групи прийняті нею цілі, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації та групові норми
<i>Організованість</i>	реальна здатність групи до самоуправління та самоорганізації	Чи є здатною група самостійно (без впливу класного керівника, педагогів чи батьків) організуватися для реалізації певної діяльності?
<i>Інтелектуальна комунікативність</i>	розкриває характер міжособистісного сприйняття й встановлення взаєморозуміння в групі, своєрідність знаходження спільної мови між її членами	Чи є для групи характерною співпраця між її членами?
<i>Емоційна</i>	емоційна налаштованість групи,	Чи підтримують члени

<i>комунікативність</i>	міжособистісні зв'язки емоційного змісту в ній	групи дружні зв'язки між собою?
<i>Вольова комунікативність</i>	здатність групи протистояти труднощам і перешкодам, розкриває її стресостійкість і надійність в екстремальних ситуаціях	Чи здатна група досягти взаєморозуміння у проблемних ситуаціях?
<i>Контактність</i>	частота контактів та взаємодопомоги всередині групи	Чи часто контактують між собою члени групи? Чи допомагають один одному, коли це потрібно?
<i>Інформованість</i>	міра поширення інформації між членами групи	Чи володіють інформацією усі члени групи про події, які відбуваються у шкільному та позашкільному житті групи?
<i>Групова ідентифікація</i>	ототожнення себе з групою, до якої формально належить особа	Чи ідентифікують члени групи себе з нею («мій клас», «моя група»)?
<i>Відповідальність</i>	міра ставлення до обов'язків та поставлених навчальних завдань	Чи відповідально ставляться члени групи до своїх обов'язків та завдань, що перед ними стоять?
<i>Колективізм</i>	здатність підпорядковувати персональні інтереси груповим	Чи ставлять члени групи групові інтереси вище особистих та протистоять усьому, що роз'єднує колектив?
<i>Цінності групи</i>	Здоров'я Матеріально забезпечене життя (одяг, аксесуари) Наявність хороших та вірних друзів Пізнання (освіченість) Розвиток (робота над собою) Розваги (приємне, необтяжливе	Які з цих цінностей підтримуються в групі? Складіть рейтинг цінностей групи.

	проведення часу, відсутність обов'язків) Ігрове проведення часу (комп'ютерні ігри) Сімейні цінності Краса природи й мистецтва Творчість (можливість творчої діяльності) Акуратність (охайність) Вихованість (гарні манери) Життєрадісність (почуття гумору)	
--	--	--

Для діагностики наведених вище параметрів групового розвитку рекомендовано використовувати цілеспрямоване спостереження за учнівською групою. Воно має бути заздалегідь запланованим, а його результати фіксованими (використовуючи контрольні питання з таблиці 3).

Отримання повнішої та різнобічної інформації про групу сприяє спостереження за нею в різних ситуаціях (на заняттях, під час перерв, чергувань, після занять), виконання нею спільних завдань (які студент-практикант також може ініціювати).

Не всі психологічні характеристики групи є помітними під час спостереження, тому для складання психологічної характеристики використовують методи бесід та експертних оцінок класним керівником, педагогами, самими членами цієї групи.

Окрім проведених досліджень за запропонованими методиками 1-3, рекомендовано також застосовувати соціометрію й референтометрію (з якими здобувачі знайомилися під час вивчення курсів з психології та проходження навчальної психолого-педагогічної практики), експертне оцінювання групових характеристик як її членами (учнями), так і педагогами закладу загальної середньої освіти.

За даними дослідження за 3-ма запропонованими у додатку Б методиками, експертним оцінюванням класним керівником (узагальненими й проаналізованими), результатами спостереження здобувач вищої освіти складає психологічний висновок, який використовує для ознайомлення педагогів з метою раціональної організації навчально-виховного процесу, запобігання розвитку психологічної дезадаптації учнів й іншим девіаціям їхньої соціальної поведінки, а також для проведення індивідуальної та групової психокорекційної й розвивальної роботи зі школярами.

Перша частина характеристики (констатувальна) складається із п'яти розділів:

1. Загальні відомості про клас

Це інформація, що зазвичай міститься в офіційних шкільних документах і подається стисло та конкретно. До загальних відомостей належить:

- назва класу;
- кількість учнів;
- тривалість існування (чи змінювався склад, як давно і яким чином);
- віковий і статевий склад;
- наявність учнів, що мають проблеми з навчанням;
- особливості класного керівництва (тривалість періоду роботи на посаді класного керівника обстежуваного класу; навчальна дисципліна, яку викладає тощо).

Ця інформація допоможе зрозуміти особливості спільної діяльності класу, ставлення до неї дітей, виявити традиції, визначити їх роль у розвитку учнівського колективу, з'ясувати вплив класного керівника на формування й розвиток класу як колективу тощо.

2. Психологічна структура класу

Відображає характер взаємин між членами класу. В цьому розділі дається характеристика:

- офіційного активу класу;
- неофіційних лідерів;
- взаємин лідерів;
- пасивних членів класного колективу;
- угруповань, що мають місце в класі.

Характеризуючи офіційно обраний актив класу, необхідно підтвердити чи спростувати факт керівництва класом (в обох випадках зазначають причини ситуації, що склалися в учнівському колективі).

Для виявлення неофіційного активу класу, окрім традиційних методів діагностики – спостереження й бесіди, застосовують і соціометрію.

Треба вказати вплив лідера на клас (позитивний / негативний; відкритий / прихований у різних ситуаціях та видах діяльності; його роль (зовнішнього представництва, вирішення конфліктів, емоційної «душі» класу тощо).

Аналізують характер взаємини між офіційними і неофіційними лідерами (вони співпадають, активно взаємодіють чи, навпаки, протидіють один одному тощо), вказати причини такої ситуації.

Характеризуючи решту учнів класу, особливу увагу приділяють пасивним школярам, яких інші учні уникають або ізолюють. При цьому необхідно з'ясувати, чи у всіх ситуаціях ці діти проявляють пасивність, які причини такої їхньої поведінки в класі.

Для того, щоб виявити наявність неформальних угруповань у класі, можна використати соціометрію. Треба вказати причини їх виникнення й описати характер взаємодії (існування суперечностей, непорозумінь; тісні контакти, довіра, взаємодопомога чи співіснування без встановлення тісних емоційних зв'язків тощо).

Загалом, ця частина характеристики класу повинна містити інформацію про характер спільної діяльності, причини, що її ускладнюють, та пропозиції щодо ефективних шляхів її оптимізації.

3. Характеристика лідерів класу

Основною метою складання цього розділу є виявлення причин, що спонукають до лідерства. Тому він повинні містити такі відомості:

- якості та властивості особистості (характер, темперамент, соціальна позиція, рівень домагань, самооцінка, критичність, комунікативні, організаторські здібності та схильності, активність, принциповість, особистісна привабливість, доброта, щирість та ін.), що призвели до виокремлення цієї особи як лідера.
- виконання завдань та обов'язків, що сприяли або гальмували висунення учня в лідери;
- чи є учень виразником думок, поглядів, інтересів усього класу, його більшості, чи тільки окремого угруповання учнів.

У процесі пошуку цієї інформації використовують спеціальні методики, за допомогою яких можна діагностувати рівень розвитку різних психічних якостей у лідерів.

4. Характеристика поглядів, інтересів, переконань школярів

У цьому розділі необхідно вказати:

- наявність спільних інтересів;
- домінуючі мотиви спільної діяльності;
- наявність сформованих переконань і поглядів; наявність громадської думки; сформованість професійних інтересів;
- домінуючі мотиви вибору професії.

Кожний висновок необхідно підтверджувати конкретними прикладами з життя класу (участь в загальношкільних та класних справах, реакція на події в класі, школі, країні, за кордоном тощо).

5. Характеристика рівня розвитку класу як соціальної групи, його відповідності соціально-психологічним параметрам колективу

Цей розділ є узагальнюючим, тому для його написання використовують дані усіх попередніх розділів. Завдання студента-практиканта – розкрити такі характеристики класу:

- *роль класного керівника, активу й окремих учнів в організації*

навчальних, трудових, громадських заходів (вказати, чия активність переважає, які завдання, як і ким вирішуються);

- *згуртованість* (наявність / відсутність протидіючих або конкуруючих угруповань, існування традицій та громадської думки);
- *інтелектуальна єдність* (уміння самостійно приймати обдумані рішення, досягати обопільної думки за результатами обговорення, об'єктивне оцінювання позитивних і негативних якостей класу, адекватність ставлення до критики на свою адресу);
- *емоційна єдність* (загальний емоційний настрій, взаємна симпатія, здатність до співпереживання, готовність прийняти нових членів, ставлення до інших груп і колективів, єдність класу з більш широким колективом, наприклад школи, спільне переживання успіхів та невдач);
- *вольова єдність* (уміння створювати високий рівень напруги духовних і фізичних сил для розв'язання спільних завдань, подолання перешкод, реакція на невдачі та успіхи, уміння доводити розпочату справу до кінця).

Розділ завершується висновками про рівень (стадію) розвитку класу як соціальної групи (високий, середній, низький) і динаміку його розвитку (піднесення, спад, застій), про наявність (відсутність) колективу.

Друга частина характеристики передбачає розробку рекомендацій щодо використання отриманої інформації. Здійснюється пошук відповідей на запитання:

- як найбільш ефективно використовувати лідерів в навчальному-виховному процесі?
- які корективи і якими способами можна вносити в процес оптимізації розвитку особистості школярів в умовах класу?
- як організувати подальший розвиток навчальних і професійно-пізнавальних інтересів школярів в умовах класу?
- як сприяти формуванню і розвитку громадської думки, переконань, світогляду класу як цілісної структури?
- які перспективи розвитку класу як колективу і в чому полягає роль вчителя (класного керівника) в управлінні цим процесом, які конкретні шляхи і засоби управління можна рекомендувати?